

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: Фінансово - кредитна підтримка фермерських господарств у
сучасних умовах**

Виконав: **Топчієва Вікторія Сергіївна**
студентка спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Керівник: **Гузенко Тетяна Сергіївна**
Доцент кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

Рецензент: **Гесенко Михайло Миколайович**
Кандидат економічних наук, професор, завідувач
кафедри банківської справи та страхування

Суми – 2023

АНОТАЦІЯ

Топчієва В.С. Фінансово-кредитна підтримка діяльності фермерських господарств у сучасних умовах

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», СНАУ, Суми-2023 р. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню фінансово-кредитної підтримки діяльності фермерських господарств у сучасних умовах. У вступі розглядається актуальність теми та визначаються мета та завдання дослідження. Далі у розділі 1 аналізуються теоретичні аспекти фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств. Розглядаються основні принципи, методи та інструменти фінансової підтримки, а також їх роль у розвитку фермерського сектору. Розділі 2 демонструє дослідження фінансово-кредитної підтримки на прикладі сільськогосподарського підприємства (СФГ) «Ладуха В.Б.». Аналізується фінансово-економічна характеристика діяльності підприємства, оцінюється доступність фінансових ресурсів та ефективність фінансово-кредитної підтримки управління господарством. Розділ 3 присвячений перспективам розвитку фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств. Визначаються фактори, що впливають на ефективність фінансово-кредитної підтримки, а також розглядаються сучасні тенденції у фінансово-кредитній сфері для фермерських господарств. Надаються рекомендації щодо поліпшення фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств. У висновках підводяться підсумки дослідження та робляться висновки щодо ефективності фінансово-кредитної підтримки для фермерських господарств. Робота містить важливий аналітичний матеріал та рекомендації для покращення фінансової стійкості та конкурентоспроможності фермерських господарств в умовах сучасного господарювання.

Ключові слова: фінансово-кредитна підтримка, фермерські господарства, сучасні умови, фінансові ресурси, ефективність управління

SUMMARY

Topchiieva Viktoriia. Financial and credit support for the activities of farms in modern conditions

Master thesis in specialty 072 «Finance, banking and insurance», Sumy National Agrarian University, Sumy, 2023. - Manuscript.

The qualification work is devoted to the study of financial and credit support for the activities of farms in modern conditions. The introduction considers the relevance of the topic and defines the purpose and objectives of the research. Further, chapter 1 analyzes the theoretical aspects of financial and credit support for farms. The main principles, methods and instruments of financial support are considered, as well as their role in the development of the farming sector. Section 2 demonstrates the study of financial and credit support on the example of the agricultural enterprise (SFG) "Ladukha V.B." The financial and economic characteristics of the enterprise are analyzed, the availability of financial resources and the effectiveness of financial and credit support for the management of the economy are evaluated. Chapter 3 is devoted to the prospects for the development of financial and credit support for farms. Factors affecting the effectiveness of financial and credit support are determined, as well as current trends in the financial and credit sphere for farms are considered. Recommendations are provided for improving financial and credit support for farms. The conclusions summarize the results of the research and draw conclusions about the effectiveness of financial and credit support for farms. The work contains important analytical material and recommendations for improving the financial stability and competitiveness of farms in the conditions of modern management.

Key words: financial and credit support, farms, modern conditions, financial resources, management efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	11
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ЛАДУХА В.Б.»	22
2.1 Фінансово-економічна характеристика діяльності СФГ «Ладуха В.Б.»	22
2.2 Фінансове забезпечення діяльності СФГ «Ладуха В.Б.»	34
2.3 Оцінка ефективності фінансово-кредитної підтримки фермерського господарства	39
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО – КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ЛАДУХА В.Б.»	46
3.1 Фінансовий механізм підтримки розвитку фермерського господарства	46
3.2 Сучасні тенденції фінансово-кредитної підтримки фермерського господарства	53
3.3 Напрямки поліпшення фінансово – кредитної підтримки СФГ «Ладуха В.Б.»	59
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

В сучасних умовах, коли розвиток сільськогосподарського сектору є однією з ключових складових економічного зростання та стабільності країни, питання фінансово-кредитної підтримки діяльності фермерських господарств набувають особливої актуальності. Сільське господарство є не тільки важливим галузевим сектором, але й основою забезпечення населення продовольством та сировиною для промисловості. Україна, як аграрна країна, має великий потенціал для розвитку фермерських господарств, але для цього потрібна належна фінансова підтримка та кредитування цих підприємств.

Актуальність проблеми полягає у тому, що сільськогосподарські фермерські господарства мають великий потенціал для збільшення виробництва та покращання якості сільськогосподарської продукції. Проте, вони зіштовхуються із серйозними фінансовими та кредитними викликами, які можуть обмежити їхні можливості розвитку та конкурентоспроможності на ринку. Отже, дослідження фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств в сучасних умовах стає актуальною задачею, оскільки воно може сприяти зростанню продуктивності та підвищенню якості життя сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі роботи нами використано здобутки таких авторів як: М. Бедринець [1], М. Бердар [2], О. Васильєв [3], Л. Горошкова [4], Л. Вдовенко [5], В. Венгер. [6], О. Галицький [7], М. Гладій [8], В. Гмиря. [9], Н. Гришук. [10], Т. Добрунік [12], Р. Квасницька. [13], С. Колотуха [14], О. Кубай [19], А. Завгородній. [20], К. Ларіонова. [21], Ю. Лупенко [25], О. Непочатенко. [31], Т. Савченко [32], І. Шалигіна [37] та багатьох інших. Проте, наразі можна зазначити, що фермерські господарства залишаються відносно малодослідженим об'єктом, незважаючи на їхню потенційну важливість для аграрної сфери України. Отже, питання кредитної та державної підтримки фермерських господарств стає надзвичайно актуальним уже зараз.

Об'єктом дослідження є сільськогосподарське підприємство СФГ «Ладуха В.Б.» Конотопського району, Сумської області.

Предметом дослідження є фінансово-кредитна підтримка та її вплив на діяльність СФГ «Ладуха В.Б.» Конотопського району, Сумської області.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та дослідження фінансово-кредитної підтримки діяльності фермерських господарств в сучасних умовах з метою виявлення факторів, що впливають на її ефективність, та розробка рекомендацій для поліпшення цього процесу.

Для досягнення вищезазначеної мети в кваліфікаційній роботі вирішуються наступні **завдання**:

1. Дослідження теоретичних аспектів фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств в сучасних умовах, включаючи розгляд понять, принципів та інструментів такої підтримки.

2. Вивчення фінансово-економічної характеристики діяльності сільськогосподарського підприємства СФГ «Ладуха В.Б.» з метою визначення особливостей та проблем фінансово-кредитної підтримки на прикладі конкретного фермерського господарства.

3. Оцінка доступності фінансових ресурсів для фермерського господарства СФГ «Ладуха В.Б.» з урахуванням різних джерел фінансування та їх впливу на діяльність господарства.

4. Аналіз ефективності фінансово-кредитної підтримки управління фермерським господарством СФГ «Ладуха В.Б.», включаючи оцінку використання фінансових ресурсів та їх вплив на фінансовий стан господарства.

5. Визначення факторів, що впливають на ефективність фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств в сучасних умовах.

6. Аналіз сучасних тенденцій у фінансово-кредитній сфері для фермерських господарств з метою визначення перспектив та можливостей для покращення фінансової підтримки.

7. Розробка конкретних рекомендацій щодо поліпшення фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств на основі отриманих результатів дослідження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі використовуються методи аналізу та порівняльного аналізу фінансових звітів, а також опитування та інтерв'ювання керівництва сільськогосподарського підприємства, методи економічного аналізу.

Науковою новизною кваліфікаційної роботи є виявлення факторів, що впливають на ефективність фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств у сучасних умовах та розроблення рекомендацій щодо їх покращення.

Інформаційною базою дослідження є офіційна статистика, державні звіти, літературні джерела та результати анкетування фермерських господарств.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення програм та політики фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств, а також вирішення фінансових проблем цих підприємств.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Положення кваліфікаційної роботи знайшли відображення у матеріалах конференцій Світ наукових досліджень. Випуск 23: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, 2023. С.253) ; Науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.).

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тези наукових конференцій.

Структура, зміст та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи розміщено на 67 сторінках друкованого тексту, у тому числі 30 таблиць, 5 рисунків та додатків на 73 сторінці. Список використаних літературних джерел налічує 36 найменування, який подано на 70-74 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Фермерські господарства в сучасних умовах в Україні є одними з ключових учасників аграрного сектору. Однак, їх успішна діяльність залежить від доступу до фінансових ресурсів та кредитів, адже цей сектор піддається впливу багатьох факторів, які вимагають фінансової підтримки для подолання труднощів та розвитку. Отже, у сучасних умовах війни, фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств має надзвичайно важливе значення.

Фермерські господарства в Україні є суттєвою ланкою в аграрному секторі, а виробництво сільськогосподарської продукції є важливим для забезпечення продовольчої безпеки країни. Вони сприяють розвитку населених пунктів, забезпечують робочими місцями, та сприяють розвитку економіки в регіональних та сільських/селищних громадах.

Однак, коли відбуваються військові конфлікти в різних частинах світу, сільські господарства стають особливо вразливими перед низкою викликів та загроз, які супроводжують війну. Наслідками конфлікту може бути значне погіршення продовольчої безпеки, адже війна може призвести до обмеження доступу до ресурсів, знищення інфраструктури, блокування ринків та змін у структурі попиту на продукцію сільського господарства. Крім того, воєнний конфлікт може вплинути на стан навколишнього середовища, забруднити ґрунти та водні ресурси, що може мати довгострокові наслідки для здоров'я та врожаю.

Одним із основних інструментів підтримки фермерських господарств в умовах війни є фінансово-кредитна підтримка.

Фінансова підтримка фермерських господарств означає надання фінансових ресурсів, які можуть бути використані для розвитку, придбання необхідного обладнання, купівлі насіння, добрив, техніки тощо[25]. Основною

метою такої підтримки є підвищення ефективності сільськогосподарської продукції, розвиток сільськогосподарських підприємств та сприяння їхньому стійкому розвитку [28].

Кредитна підтримка включає в себе надання фінансових кредитів, які можуть бути використані для оплати поточних витрат, придбання товарів та послуг, а також для інших потреб, пов'язаних з сільськогосподарською діяльністю. Кредити можуть бути надані як у грошовій формі, так і у натуральній формі (наприклад, кредити для закупівлі насіння чи добрив)[12].

Важливо визначити, що фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку фермерських господарств, особливо в умовах сучасних економічних та соціальних викликів. Для кращого розуміння цієї проблеми, давайте розглянемо ключові аспекти фінансово-кредитної підтримки, включаючи поняття, принципи та інструменти такої підтримки [37].

Фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств - це система заходів та ресурсів, наданих фермерам з метою полегшення їхньої фінансової діяльності та забезпечення доступу до необхідних ресурсів для сільськогосподарської продукції та розвитку господарства[5]. Ця підтримка може включати в себе кредити, субсидії, гранти, страхування та інші фінансові інструменти.

Важливо враховувати, що фінансово-кредитна підтримка має сприяти забезпеченню безпеки продовольчого постачання, соціальній підтримці фермерів, фінансуванню технічного оновлення та зменшенню впливу воєнного конфлікту на ринок сільськогосподарської продукції.

Загальний успіх аграрного сектору та продовольчої безпеки країни в умовах війни великою мірою залежить від дієвої фінансово-кредитної підтримки, яка має надаватися фермерським господарствам для подолання труднощів та стабільного розвитку [30].

Повномасштабне вторгнення рф на територію України створюють значні виклики для сільського господарства (рисуюнок 1.1) , які вимагають ретельного

аналізу та здійснення ефективних заходів фінансово-кредитної підтримки. Ось докладний розгляд цих викликів:

1. Зменшення посівних площ та погіршення стану ґрунтів: Воєнний конфлікт може призвести до обмеження доступу до деяких земельних ділянок, що призводить до зменшення посівних площ. Руйнування і пошкодження інфраструктури також можуть погіршити стан ґрунтів.

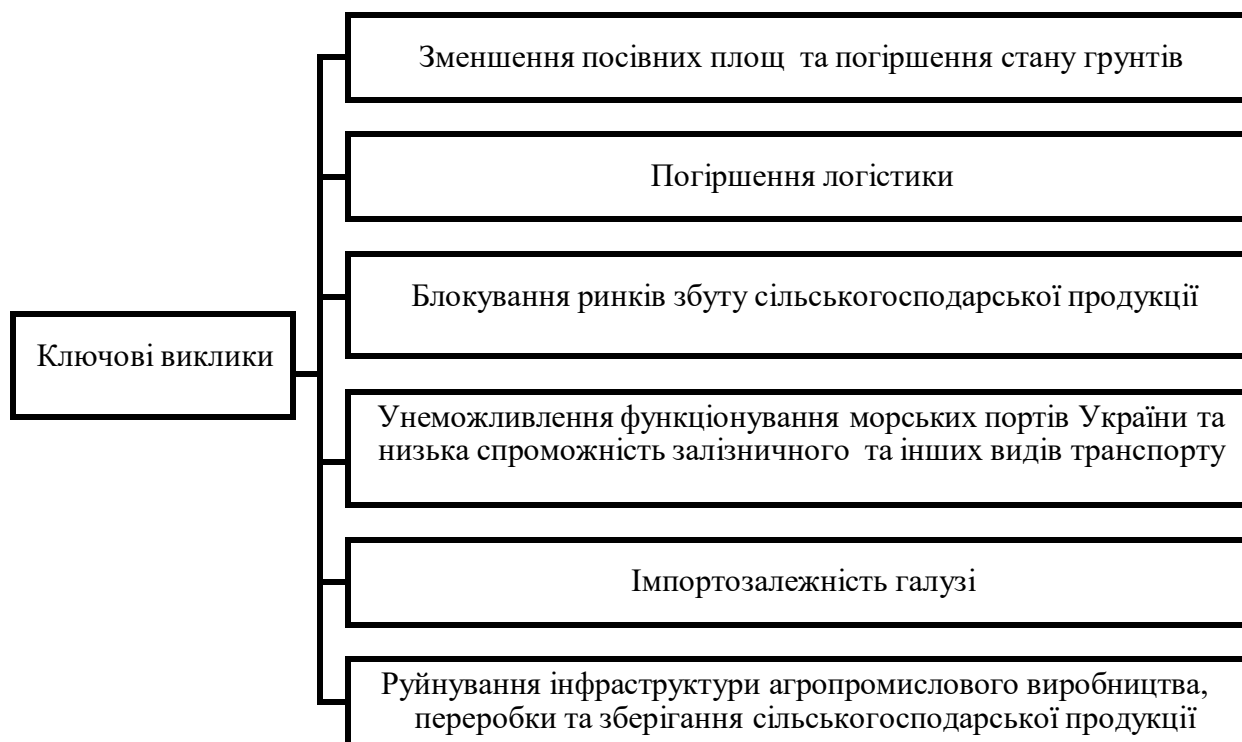

Рисунок 1.1 - Ключові виклики галузі сільського господарства в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором на основі джерела [9]

2. Погіршення логістики: Воєнний конфлікт створює труднощі у транспортуванні сільськогосподарської продукції, що може призвести до затримок і втрат при транспортуванні товарів на ринок.

3. Блокування ринків збуту сільськогосподарської продукції: Збройний конфлікт може спричинити блокування ринків збуту для сільськогосподарської продукції, що може призвести до втрат для фермерів[8].

4. Унеможливлення функціонування морських портів, низька спроможність залізничного та інших видів транспорту: Обмеження доступу до морських портів та інших транспортних шляхів ускладнює експорт та імпорт сільськогосподарської продукції.

5. Імпортозалежність галузі: Умови воєнного стану можуть робити галузь сільського господарства більш імпортозалежною, оскільки обмеження на виробництво та збут власної продукції можуть підсилити потребу у ввезених харчових продуктах.

6. Руйнування інфраструктури агропромислового виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції: Воєнний конфлікт може призвести до пошкодження та знищення інфраструктури, яка є критичною для виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції[14].

Ризиковий характер даного сектору призводить до того, що інвестори та кредитори менше зацікавлені і важче віддають свої фінансові ресурси [36]. Але, не зважаючи на це, відсутність належної фінансово-кредитної підтримки сильно гальмує розвиток сільського господарства, і іноді робить його розвиток практично неможливим [3].

Основними принципами фінансово-кредитної підтримки є:

1. Доступність і доступність: Фінансово-кредитна підтримка повинна бути доступною для всіх фермерських господарств, незалежно від їхнього розміру та локації. Важливо, щоб навіть малі господарства мали можливість отримати необхідні фінансові ресурси.

2. Цільове спрямування: Фінансово-кредитна підтримка повинна бути спрямована на конкретні цілі, такі як розвиток сільськогосподарської продукції, модернізація господарства, впровадження нових технологій тощо.

3. Гнучкість та індивідуальний підхід: Підтримка має бути гнучкою та враховувати потреби кожного господарства окремо. Важливо враховувати специфіку галузі, регіону та особливості кожного фермерського господарства.

4. Стимулювання інновацій: Фінансово-кредитна підтримка повинна сприяти впровадженню інноваційних підходів та технологій у сільське господарство[27].

Інструменти фінансово-кредитної підтримки (рисунок 1.2) для фермерських господарств можуть бути різноманітними та охоплюють широкий спектр фінансових інструментів та програм [31]. Ось декілька основних інструментів фінансово-кредитної підтримки:

1. Кредити та позики: Фермерські господарства можуть отримувати кредити та позики від банків, кредитних спілок або інших фінансових установ. Ці кошти можуть використовуватися для придбання нового обладнання, розширення господарства, фінансування виробництва та інших потреб.

Рисунок 1.2 - Інструменти фінансово-кредитної підтримки для фермерських господарств в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором

2. Субсидії та гранти: Уряди часто надають субсидії та гранти фермерським господарствам для покриття витрат на розвиток, впровадження нових технологій, поліпшення якості продукції тощо. Ці фінансові допомоги можуть бути спрямовані на конкретні проекти або цільові програми.

3. Страхування: Фермерські господарства можуть укладати угоди страхування, які захищають їх від ризиків, пов'язаних з погодними умовами, природними катастрофами, хворобами тварин та іншими небезпеками. Страхування допомагає зменшити фінансові втрати в разі негативних подій[10].

4. Інвестиційні фонди: Інвестиційні фонди можуть надавати фінансову підтримку для розвитку сільськогосподарської інфраструктури, модернізації господарств, впровадження нових технологій та інших ініціатив.

5. Мікрофінансові установи: Мікрофінансові установи спеціалізуються на наданні фінансової підтримки малим та середнім сільськогосподарським підприємствам. Вони надають невеликі кредити та консультації для покращення фінансової діяльності.

6. Спеціалізовані програми: Деякі країни розробляють спеціалізовані програми фінансово-кредитної підтримки для певних галузей сільськогосподарського виробництва, наприклад, програми підтримки розвитку органічного виробництва або агротуризму.

7. Інвестиційні партнерства: Деякі фермерські господарства можуть шукати інвестиційних партнерів, які готові вкладати кошти в їхню діяльність в обмін на частку прибутку або власності[26].

Ці інструменти можуть використовуватися окремо або в поєднанні для забезпечення фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств у сучасних умовах. Вибір конкретних інструментів залежить від потреб і можливостей кожного господарства.

Фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств в умовах війни є надзвичайно важливою для забезпечення продовольчої безпеки та стабільності сільського господарства. Вона допомагає фермерам подолати труднощі, пов'язані з воєнними умовами, та забезпечити націю якісною продукцією[13]. Головним завданням влади та фінансових установ у цьому контексті є створення сприятливих умов для надання кредитів та фінансової підтримки фермерам, що є важливим стовпом національного сільського господарства в умовах воєнного конфлікту[1].

Запровадження ефективної фінансово-кредитної інфраструктури є обов'язковою умовою, оскільки відсутність такої інфраструктури є серйозним перешкоджанням для розвитку сільськогосподарських підприємств [32]. На жаль, на сьогоднішній день не існує єдиної комплексної стратегії щодо створення такої інфраструктури, тож ми розробили власний варіант (див. додаток А).

Фінансово-кредитна інфраструктура повинна охоплювати не лише комерційні банки, але й небанківські кредитні установи, страхові компанії, приватні пенсійні фонди, інвестиційні установи та інші фінансові інституції[2].

До небанківських кредитних установ відносяться фінансові компанії, кредитні спілки та інші кредитні організації, а також факторингові та лізингові компанії. Кредитні спілки можуть бути особливо привабливими для сільських господарів, оскільки вони мають спрощений процес отримання кредитів. Вони надають кредити не лише середнім і великим підприємствам, але й малим фермерським господарствам, дозволяючи отримувати кредити без забезпечення.

Лізингові компанії є важливим компонентом розвитку агропідприємств, оскільки вони надають в оренду на довгий термін (5-8 років та більше) необхідне обладнання та техніку за доступними цінами. Зазвичай ціни на лізинг нижчі, ніж на кредит, і терміни користування триваліші, що підвищує платоспроможність сільськогосподарських підприємств та сприяє їхньому розвитку[11].

Недержавні пенсійні фонди мають високий рівень фінансової стійкості, тому вони можуть надавати сільськогосподарським виробникам довгострокові інвестиційні ресурси[20]. Таку саму роль відіграють інвестиційні фонди, через які можуть здійснюватися довгострокові інвестиції у сільськогосподарські підприємства. Залежно від джерела їх створення, цими фондами можуть бути позики, субсидії, податки та збори, а також добровільні та обов'язкові пожертви від організацій, юридичних та фізичних осіб.

Державний аграрний банк може бути обраним як центральною установою, яка зберігає та розподіляє фінансово-кредитні ресурси між різними суб'єктами. Основною метою функціонування такого банку є сприяння розвитку сільського господарства в Україні, надання кредитів сільськогосподарським виробникам на

спеціальних умовах, а в деяких випадках - за умовою застави земельних ділянок та майна або майнових прав на користування ними. Основними цілями є також підвищення фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств, ефективне використання ресурсного потенціалу аграрного сектору та виконання інших операцій, що відповідають чинному законодавству[7].

Аграрний банк може залучати ресурси з різних джерел, таких як державні та місцеві бюджети, власні кошти, емісія цінних паперів, спеціалізовані кредити від Національного банку України, залучення коштів від клієнтів, міжбанківські кредити та інші джерела. Гроші, накопичені банком, передусім використовуються для сприяння сільськогосподарському сектору економіки за пільговими умовами.

Без сумніву, на сьогоднішній день головну роль у забезпеченні фінансових ресурсів для розвитку сільського господарства відводиться комерційним банкам. Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств визначається економічними умовами, що включають у себе ряд параметрів, таких як забезпечення засобами насамперед на умовах зворотності, строку кредиту, специфічності його використання, визначення вартості, існуючі вимоги щодо платності та надійності, а також ступінь гарантування[21].

Фінансування сільського господарства регулюється комплексом специфічних умов, які є характерними для аграрних підприємств. Ці специфічні умови наведено в додатку Б.

Сільськогосподарське кредитування включає в себе такі програми, як кредити на придбання сільськогосподарської техніки, поповнення обігових коштів (включаючи ремонт техніки, закупівлю худоби та добрив, виплати заробітної плати працівникам), фінансування інвестиційних проектів та підтримку посівної кампанії[22].

Умови, за якими надаються кредити сільськогосподарським підприємствам, обов'язково включають в себе такі параметри, як досвід у галузі сільського господарства, стабільність грошового потоку, наявність джерел фінансування для погашення кредиту та фінансовий внесок в реалізацію кредитного проекту.

Враховуючи, що єдиним прийнятним засобом застави для кредитів сільськогосподарських підприємств є майбутній врожай, стає наочною необхідність страхування. Ця ситуація призводить до того, що розвиток агрострахування в Україні є серйозною проблемою і потребує докладного вивчення.

Агрострахування дозволяє сільськогосподарським виробникам компенсувати частину або всі свої економічні втрати або збитки, спричинені неблагоприятним впливом погодних умов та природних факторів. Це ефективний інструмент для управління ризиками та фінансування в умовах сільського господарства[6].

Суб'єктами агрострахування є страхувальник (сільськогосподарський виробник), страхова компанія (яка має відповідну ліцензію на проведення страхування сільського господарства) та у випадку страхування з державною підтримкою – держава[1].

Необхідність фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств в умовах війни обумовлена численними факторами:

1. Збереження продовольчої безпеки: Військові конфлікти та воєнна загроза можуть призвести до переривання постачання продуктів харчування, і фермерські господарства є ключовими гравцями у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Фінансово-кредитна підтримка допомагає зберегти стійкість виробництва продуктів харчування.

2. Забезпечення стійкості господарств: Умови війни можуть призвести до зниження прибутковості та фінансових труднощів для фермерських господарств через зниження виробництва та збільшення витрат. Фінансова підтримка допомагає господарствам зберегти стійкість та уникнути банкрутства.

3. Зменшення ризиків: Воєнні умови призводять до збільшення ризиків, таких як шкоди від обстрілів, втрати робочої сили, зміни в цінах на ресурси тощо. Фінансова підтримка дозволяє господарствам страхувати ризики та вирішувати виникаючі проблеми.

4. Підтримка інвестицій: В умовах війни необхідно вкладати в модернізацію та оновлення обладнання, щоб підвищити продуктивність та забезпечити конкурентоспроможність. Фінансово-кредитна підтримка надає господарствам можливість залучити кошти для інвестицій.

5. Забезпечення доступу до кредитів: У воєнних умовах, багато фінансових установ можуть стати більш обережними в наданні кредитів. Фінансова підтримка гарантує доступ фермерам до необхідних фінансових ресурсів.

6. Розвиток інновацій та стійкості: Фінансова підтримка може стимулювати впровадження інноваційних технологій та підвищити стійкість фермерських господарств до змін у воєнних умовах.

7. Збереження робочих місць: Фермерські господарства зазвичай забезпечують значну кількість робочих місць в сільських регіонах. Фінансова підтримка допомагає зберегти ці робочі місця та підтримати економічний розвиток регіонів[19].

З урахуванням цих факторів, фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств є необхідною для забезпечення стабільності та продуктивності цього сектору в умовах війни, а також для забезпечення продовольчої безпеки та економічного розвитку країни.

Фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств у сучасних умовах в Україні, особливо в умовах війни, виявляється надзвичайно важливою та актуальною проблемою. Фермерські господарства є ключовими гравцями в аграрному секторі, а їх успішна діяльність залежить від доступу до фінансових ресурсів та кредитів[21]. Умови війни створюють серйозні виклики для цього сектора, але належна фінансово-кредитна підтримка може сприяти його стійкості та подоланню труднощів.

У цьому контексті, фінансово-кредитна підтримка включає в себе низку важливих аспектів, які спрямовані на забезпечення фермерських господарств необхідними ресурсами для продовження їхньої діяльності та розвитку. Це включає в себе надання кредитів та позик, фінансування програм та проектів, страхування ризиків, гранти та субсидії, фінансову консультацію та навчання,

підтримку мікрофінансових установ, та систематичний моніторинг та оцінку ризиків[4].

Важливим аспектом фінансово-кредитної підтримки є адаптація до умов війни, оскільки воєнні конфлікти можуть створювати непередбачувані ситуації та ризики. Необхідно враховувати ці ризики та реагувати на них, забезпечуючи сталість фінансових потоків та захист інвестицій фермерів.

Фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств є важливим інструментом для забезпечення продовольчої безпеки, підвищення продуктивності та якості сільськогосподарської продукції, та стійкості сільського господарства в умовах війни. Враховуючи важливість цього сектору для економіки та життя нації, необхідно продовжувати розвивати та удосконалювати фінансові механізми підтримки фермерів у сучасних умовах.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ЛАДУХА В.Б.»

2.1 Фінансово-економічна характеристика діяльності СФГ «Ладуха В.Б.»

Селянське (фермерське) господарство «Ладуха В.Б.» розташоване у с. Слобода, Конотопського району, Сумської області. Діяльність підприємства вирощування зернових та технічних культур.

Метою створення господарства є об'єднання економічних інтересів фінансових і інтелектуальних ресурсів засновників для забезпечення господарської діяльності, спрямованої на реалізацію на основі отриманого прибутку, соціальних і економічних інтересів засновників і трудового колективу суспільства. Рік заснування: 26.01.1993.

Селянське (фермерське) господарство «Ладуха В.Б.» є самостійним суб'єктом господарювання, має права юридичної особи, має у власності спеціальне майно, набуває майнових та особистих немайнових прав від свого імені, укладає зобов'язання, здає в оренду землю та продає нерухоме майно та землю здійснює виробництво, торгівлю, посередницька та інша відповідно до чинного законодавства господарська діяльність з метою одержання прибутку.

Метою діяльності Господарства (згідно зі статутом) є виробництво товарної сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація, а також інші види господарської діяльності для задоволення потреб господарства та його засновників, а також отримання прибутку.

Щодо раціонального використання землі та інших природних ресурсів, виробничо-ресурсного потенціалу.

Розглянемо відомості про основних постачальників продукції СФГ «Ладуха В.Б.» (табл.2.1)

Таблиця 2.1 - Відомості про основних постачальників продукції

Назва постачальника	Вид продукції чи послуг	Частка в загальному обсязі	Наявність альтернативних постачальників
ТОВ ВОГ КАРД	Д\Паливо, Бензин моторний	10%	ТОВ Надежда ритейл
ТОВ ТД Насіння	Посівні матеріали (Соя, Соняшник, Кукурудза)	10%	ТОВ Піонер Насіння Україна
ТОВ ІнкрісАгро	Протруйники, Гербіциди, Інсектициди, Дисиканти, Фунгіциди	10%	ТОВ Ерідон
ПП УкрРосХім	Мін\добрива (Сульфат амонію, Карбомід, Аміачна селітра, Нітроамофоска)	10%	ТОВ Інтерагро-стандарт
ТОВ Укравтозапчастини	Запчастини (МТЗ-80, МТЗ-82, МТЗ-1221, ХТЗ-17221, КАМАЗ-55102)	10%	ТОВ Техноторг
ТОВ Юпітер-9	Запчастини\Техніка (John Deere, Manitou)	10%	—
ТОВ Сумська крипильна компанія	Інше (будівельні матеріали)	10%	—
ТОВ Агротехсоюз	Запчастини\Техніка (CLAAS, Lemken, KUHN, KINZE)	15%	ТОВ Агротоп
ТОВ СпектрАгро	Посівні матеріали\ Протруйники, Гербіциди, Інсектициди.	10%	ТОВ Плантагро

Джерело: сформовано автором

На основі таблиці 2.1 можна зробити висновок, що основними видами сировини і матеріалами, які підприємству постачають інші організації є добрива, гербіциди, пальне, посівні матеріали та запчастини.

Продукція яку виробляє СФГ «Ладуха В.Б.» споживають майже всі групи споживачів які присутні на ринку, адже дане підприємство виробляє сільськогосподарську продукцію.

Таблиця 2.2 - Відомості про основних споживачів продукції

Назва споживачів	Вид продукції чи послуг	Частка в загальному обсязі
ТОВ Укролія	Соняшник	22%
ТОВ ТД Агро Соя	Соя	27%
ТОВ Ельдорадо	Пшениця	21%
ТОВ Українська Зерноторгова Компанія	Кукурудза	18%
ТОВ Авіс Україна	Кукурудза	12%

Джерело: сформовано автором

Продукція яку виробляє СФГ «Ладуха В.Б.» споживають майже всі групи споживачів які присутні на ринку, адже дане підприємство виробляє сільськогосподарську продукцію.

На основі таблиці 2.2 можна зробити висновок, що з перелічених видів продукції її споживачами є відповідні підприємства які спеціалізуються на окремих видах продукції.

Розглянемо напрямки спеціалізації підприємства, виходячи зі структури товарної продукції, що виробляється ним, дані по якій наведені в табл.2.3.

Таблиця 2.3- Обсяг і структура товарної продукції

Назва галузі та видів продукції	2020 р.		2021 р.		2022 р.		В середньому за 2020-2022 роки	
	Дохід (виручка від реалізації) тис. грн.	питома вага, %	Дохід (виручка від реалізації) тис. грн.	питома вага, %	Дохід (виручка від реалізації) тис. грн.	питома вага, %	Дохід (виручка від реалізації) тис. грн.	питома вага, %
Зернові і зернобобові	14226,90	61,95	17279,60	44,78	18920,90	65,16	16809,13	55,67
пшениця	5084,30	22,14	5848,70	15,16	4912,10	16,92	5281,70	17,49
кукурудза на зерно	7508,30	32,70	11132,70	28,85	14008,80	48,24	10883,27	36,04
ячмінь	792,70	3,45	14,10	0,04	0,00	0,00	268,93	0,89
овес	841,60	3,66	284,10	0,74	0,00	0,00	375,23	1,24
Соняшник	4498,70	19,59	9799,90	25,40	8339,90	28,72	7546,17	24,99
Соя	4238,80	18,46	11509,10	29,83	1776,10	6,12	5841,33	19,34
Всього по підприємству та послуги	22964,40	100	38588,60	100	29036,90	100	30196,63	100

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності №21- заг.

З даних таблиці 2.3 можна зробити висновок, що найбільший питомий внесок в структурі товарної продукції, в нашому випадку є рослинництва, так як продукція тваринництва не виробляється на даному підприємстві, в середньому

за три роки займає продукція зернових та зернобобових – 55,67%. Значно менша частина припадає на соняшник 24,99% відповідно. Виходячи з цього можна стверджувати, що підприємство має зернову спеціалізацію з добре вираженим вирощуванням соняшника.

Враховуючи те, що питома вага основного виду продукції в загальній структурі рослинництва складає 55,67%, можна констатувати, що господарство має середній рівень спеціалізації. Низьку частку в структурі товарної продукції в цілому по підприємству за 2022 рік займає реалізація сої в рослинництві – 6,12%. Виручка від реалізації зернових та соняшника збільшилась на 4694 тис. грн., та 3841,2 тис. грн. відповідно. Однак відбулося скорочення виручки від реалізації сої на 2462,7 тис. грн. Необхідно відмітити, що підприємство в аналізованому періодіне займається виробництвом продукції тваринництва, тому побічна продукція рослинництва не використовується як кормова база для виробництва продукції, тому основні та допоміжні виробництва мають недоцільне розміщення.

Тваринництво та продукти переробки тваринництва використовуються як органічні добрива для вирощування рослин. Отже враховуючи сприятливі умови для виробництва основних видів продукції, слід зазначити, що фактично розроблена на підприємстві спеціалізація відповідає плановим і природно-кліматичним умовам освоєння лісостепових територій. Тому спеціалізація вважається виправданою.

Земля є основою сільського господарства, а процеси економічного виробництва та відтворення пов'язані з природними процесами. При раціональному використанні ґрунт постійно вдосконалюється, набуває нових якостей і підвищує свою родючість, на відміну від інших засобів виробництва, які з використанням зношуються, псуються і з часом виходять з ладу. Родючий ґрунт поступово зростає за належного втручання людини, що дозволяє багаторазово використовувати ту саму ділянку. Управління родючістю є важливим і ключовим для досягнення сталого високого врожаю всіх культур і підвищення продуктивності землі.

Отже розглянемо склад та структуру земельних угідь підприємства в наступній таблиці 2.4 Протягом 2020-2022 р. р. в загальній площі угідь змін не спостерігалось і складає вона 1568 га. В тому числі площа ріллі також залишилася без змін і складає 1079,3 га, інші угіддя складають 488,7 га.

Таблиця 2.4 - Склад і структура земельних угідь

№ п/п	Категорії працівників	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-)	
		га	%	га	%	га	%	нат. один	%
1.	Сільськогосподарські угіддя – всього	1568	100	1568	100	1568	100	0	100
	з них:								
	- рілля	1079,3	68,833	1079,3	68,833	1079,3	68,833	0	100
2.	Інші угіддя	488,7	31,17	488,7	31,17	488,7	31,17	0	100

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності №21- заг.

Потрібно відмітити, що земельні ресурси в господарстві використовуються ефективно, вони є засобом виробництва продукції.

Таблиця 2.5 - Показники економічної ефективності використання землі в господарстві

№ з/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)
Натуральні показники					
1.	Урожайність с.-г. культур, ц/га				
	зернові і зернобобові	68,28	88,77	88,17	19,88
	соняшник	36,86	40,26	45,57	8,71
	соя	25,92	24,29	27,88	1,95
3.	Одержано на 100 га ріллі:				
	доходу від реалізації продукції рослинництва, грн.	2127,68	3577,78	2690,33	562,66
	зерна, ц	3133,51	4528,38	4395,81	1262,30
	соняшнику, ц	922,08	858,80	860,84	-61,24
	сої, ц	754,19	671,73	871,12	116,93
Вартісні показники					
4.	Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис.грн.:				
	валової продукції	532,16	573,93	631,28	99,12
	товарної продукції	1464,54	2461,01	1851,83	387,29
	валового прибутку	841,65	1280,61	891,26	49,62
	чистого прибутку	805,48	1227,36	835,52	30,04
Показники забезпеченості та інтенсивності використання землі					

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності №21- заг.

Щодо показників економічної ефективності використання землі в господарстві можна зробити такий висновок, що урожайність зернових, сої та соняшника у 2022 р. порівняно з 2020 р. зросла на 9,88 ц/га, на 1,95 ц/га та 8,71 ц/га відповідно. Загалом, можна зробити висновок про те, що земля в СФГ «Ладуха В.Б.» використовується досить ефективно.

Матеріально-технічне забезпечення (МТЗ) — вид комерційної діяльності, пов'язаний із забезпеченням матеріально-технічними ресурсами виробничого процесу, що виконується, як правило, до початку виробництва. Основною метою МТЗ є доведення та реалізація матеріальних ресурсів до конкретних виробничих підприємств у заздалегідь визначений договором місце споживання.

Таблиця 2.6 - Динаміка наявності матеріально-технічного забезпечення підприємства

Показники	2020 р	2022 р	Відношення 2022р до 2020 р у %.
Трактори всіх марок (без тракторів, на яких змонтовані машини)	10	11	110
Трактори на яких змонтовані машини	1	1	100
Тракторні причеми	5	5	100
Сівалки	5	5	100
Картоплесаджалки	1	1	100
Сінокосарки тракторні	0	2	0
Борони	7	7	100
Плуги	5	5	100
Культиватори	4	4	100
Комбайни: зернозбиральні	2	2	100
кукурудзозбиральні	0	0	0
Жатки валкові	0	0	0
Доїльні установки та агрегати	3	3	100
Роздавачі кормів для великої рогатої худоби	0	0	0
Транспортери для прибирання гною	0	0	0

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф №1-підприємництво

Аналіз таблиці 2.6 показав, що на СФГ «Ладуха В.Б.» протягом аналізованого періоду в наявності матеріально-технічного забезпечення зміни не спостерігалися. Дана ситуація з кількісним складом техніки в СФГ «Ладуха В.Б.» свідчить про стабільність рівня їх матеріально-технічного забезпечення.

Трудові ресурси є одними з найважливіших і важливих економічних ресурсів підприємств. Особливості людських ресурсів порівняно з іншими факторами економічного розвитку полягають, по-перше, в тому, що люди не лише створюють, а й споживають матеріальні та духовні цінності. По-друге, оскільки різноманітність людського життя не вичерпується лише трудовою діяльністю, ефективне використання людської праці вимагає врахування потреб людини як особистості. По-третє, з розвитком науки і техніки, гуманізацією суспільного життя стрімко зростає економічна роль знань інформації, моральності, інтелектуального потенціалу та інших особистісних якостей працівників, яка формується роками і поколіннями і розкривається лише за сприятливих для неї умов лише однією людиною серед робітників.

Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами надано у табл. 2.7.

Таблиця 2.7 - Склад і структура трудових ресурсів

№ п/п	Категорії працівників	2020 р.		2021 р.		2020 р.		Відхилення (+,-)	
		чол	%	чол	%	чол	%	Нат. один.	%
1.	Працівники – всього (за функціональними обов'язками)	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100
	- керівники	1	4,55	1	4,55	1	4,55	0	100
	- спеціалісти	4	18,18	4	18,18	4	18,18	0	100
	Робітники, зайняті в основному виробництві	17	77,27	17	77,27	17	77,27	0	100
2.	Працівники – всього (за віком)	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100
	- до 30 років	4	18,18	4	18,18	4	18,18	0	100
	- від 30 до 50 років	14	63,64	14	63,64	14	63,64	0	100
	- від 50 до 60 років	4	18,18	4	18,18	4	18,18	0	100
3.	Працівники – всього (за рівнем освіти)	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100
	- середня спеціальна	13	59,09	13	59,09	13	59,09	0	100
	- базова вища	1	4,55	1	4,55	1	4,55	0	100
	- вища	8	36,36	8	36,36	8	36,36	0	100
4.	Працівники – всього (за стажем роботи)	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100
	- до 5 років	6	27,27	6	27,27	6	27,27	0	100
	- від 5 до 10 років	4	18,18	4	18,18	4	18,18	0	100
	- від 10 до 20 років	11	50,00	11	50,00	11	50,00	0	100
	- більше 20 років	1	4,55	1	4,55	1	4,55	0	100

Продовження таблиці 2.7

5.	Працівники – всього	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100
	- чоловіки	9	40,91	9	40,91	9	40,91	0	100
	- жінки	13	59,09	13	59,09	13	59,09	0	100
6.	Працівники – всього (за іншими класифікаційними групами)	22	100,00	22	100,00	22	100,00	0	100

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф

№1-ПВ

Щодо проведеного аналізу, можна зробити такий висновок, що в групі працівників за віком найбільшу питому вагу займають працівники віком від 30 до 50 років 63,64%. За статтю переважають жінки 59,09% , а частка чоловіків становить 40,91%. За освітою найбільшу питому вагу займає середня спеціальна 59,09% та вища 36,36%. За стажем роботи найбільшу питому вагу займає від 10 до 20 років 50,0% найменшу більше 20 років - 4,55%.

Проаналізуємо продуктивність і оплату праці на СФГ «Ладуха В.Б.» за аналізований період в табл.2.8.

Таблиця 2.8 - Продуктивність і оплата праці на підприємстві

№ п/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)
1.	Валова продукція в порівняних цінах – всього, тис. грн.	8344,28	8999,18	9898,42	1554,14
	в т.ч. – рослинництва	8344,28	8999,18	9898,42	1554,14
2.	Чистий дохід (виручка) від реалізації – всього, тис. грн.	22964,3	38588,59	29036,77	6072,47
	в т.ч. – рослинництва	22964,3	38588,59	29036,77	6072,47
3.	Середньорічна чисельність працівників - всього, чол.	22	22	22	0
	в т.ч. – в рослинництві	22	22	22	0
4.	Вироблено валової продукції в порівняних цінах в розрахунку на одного середньорічного робітника всього, тис. грн.	379,29	409,05	449,93	70,64
	в т. ч. – в рослинництві	379,29	409,05	449,93	70,64
5.	Вироблено товарної продукції в розрахунку на одного середньорічного робітника всього, тис. грн.	1043,83	1754,03	1319,85	276,02
	в т. ч. – в рослинництві	1043,83	1754,03	1319,85	276,02

Продовження таблиці 2.8

6.	Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн.	4308,27	5678,46	6385,23	2076,97
7.	Питома вага заробітної плати в чистому доході, %	18,76	14,72	21,99	3,23
8.	Отримано в розрахунку на 1 грн. заробітної плати, грн.:	0,188	0,147	0,220	0,032
	- товарної продукції				
	- прибутку	0,341	0,295	0,487	0,146

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф №24, Ф №1-Баланс, Ф №1-ПВ

Аналіз таблиці 2.8 показує, що розмір середньомісячної заробітної плати збільшився на 2076,97 грн. Відповідно зросла питома вага заробітної плати в чистому доході. Також спостерігається тенденція росту за показниками в розрахунку на 1 грн заробітної плати товарної продукції на 0,032 грн., що відбулося за рахунок зростання кількості товарної продукції та прибутку на 0,146 грн. відповідно, що відбулося за рахунок збільшення прибутку.

Таблиця 2.9 - Показники руху і якісного складу основних фондів

№ п/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)	
					Наг.один.	%
1	Вартість основних виробничих фондів на початок року, тис. грн.	30716,0000	20162,0000	36896,0000	6180,0000	120,1198
2	Надійшло ОВФ за рік, тис. грн.	3313,0000	13421,0000	136,0000	- 3177,0000	4,1050
3	Вибуло ОВФ за рік, тис. грн.	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
4	Нараховано амортизації, тис. грн.	1137,0000	1248,0000	794,0000	-343,0000	69,8329
5	Коефіцієнт надходження	0,0974	0,3638	0,0038	-0,0936	3,8693
6	Коефіцієнт вибуття	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
7	Коефіцієнт оновлення	0,0974	0,3638	0,0038	-0,0936	3,8693
8	Рівень зношення, %	0,0370	0,0619	0,0215	-0,0155	58,1360
9	Рівень придатності, %	0,9630	0,9381	0,9785	0,0155	101,6092

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф №5

Проаналізувавши дану таблицю можна зробити висновок, що основні виробничі фонди підприємства з кожним роком збільшуються, а показники їх стану та руху мають додатні відхилення за останній рік. Виходячи з отриманого результату коефіцієнту надходження ОВФ можна дійти висновку, що на підприємство надходить достатньо основних фондів, адже нормою коефіцієнта надходження є 17%. Коефіцієнт оновлення основних засобів показує яку частку від наявних на кінець звітної періоду основних засобів, яка складає нові основні засоби.

Відповідно на підприємстві значення цього показника становить 0,0038%. Тобто це вказує на те, що є наявні нові основні засоби. Коефіцієнт вибуття основних засобів показує яка частка основних засобів з якими підприємство розгортало діяльність у звітному періоді вибули з різних причин. На досліджуваному підприємстві даний коефіцієнт складає 0 так як протягом аналізованого періоду вибуття ОВФ не спостерігалось.

Таблиця 2.10 - Забезпеченість підприємства основними виробничими фондами та ефективність їх використання

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення %
1.Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	7447,5	8464	10219,5	137,221
2. Фондозабезпеченість на 1 га, тис. грн.	474,97	539,80	651,75	137,221
3..Фондоозброєність, тис. грн.	338,52	384,73	464,52	137,221
4. Фондовіддача	1,12	1,06	0,97	86,449
5.Фондоємність	0,89	0,94	1,03	115,676
6. Вироблено валової продукції в співставних цінах на 1-го середньорічного працівника, тис. грн.	379,29	409,05	449,93	118,625

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф №24, Ф №1-Баланс, Ф №1-ПВ

Розрахунки показали, що фондозабезпеченість і фондоозброєність в 2022 році порівняно з 2020 роком збільшилась відповідно на 37,22 % та 37,22%. Причиною цього стало збільшення вартості основних засобів на 37,22 %, при тому

що площа сільськогосподарських угідь залишилася без змін. Щодо фондоозброєності, то зростання цього показника пояснюється перевищенням темпів росту вартості основних засобів над темпами росту чисельності робітників.

Фондовіддача зменшилась на 13,551%, але фондомісткість збільшилась на 15,67 %. Причиною цього стало збільшення валової продукції на 70,64 тис. грн.. при зростання вартості основних засобів на 37,22%.

Таким чином, можна зробити висновок, що підприємство достатньо забезпечене фондами, але не достатньо ефективно та не інтенсивно їх використовує.

Таблиця 2.11 - Показники економічної ефективності використання оборотних фондів

№ п/п	Показники	2020р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)	
					натуральних одиниць	%
1.	Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн.	7447,5	8464	10219,5	2772,000	137,221
2.	Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	22964	38588,59	29036,77	6072,770	126,445
3.	Коефіцієнт оборотності	3,08	4,56	2,84	-0,242	92,147
4.	Коефіцієнт закріплення, грн.	0,32	0,22	0,35	0,028	108,522
5.	Тривалість 1 обороту, днів	117	79	127	9,950	108,522
6.	Рентабельність, %	3,08	4,56	2,84	-0,242	92,147
7.	Сума вивільнених (дод. залучених) оборотних фондів, тис. грн.	х	- 4073,24	3850,59	*	*

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності Форма № 1-м та Форма № 2-м

З даної таблиці 2.11 бачимо, що середньорічна вартість оборотних фондів зросла на 2772 тис. грн. Відповідно зросла і виручка від реалізації продукції на 6072,77 тис. грн. Коефіцієнт оборотності обігових коштів знизився на 0,242, що свідчить про погіршення обороту оборотних коштів.

Негативним явищем є те, що тривалість одного обороту зросла в кількості днів з 117 до 127. Рентабельність оборотних фондів зменшилась на 7,8%.

Згідно отриманих даних, в 2021 році виявлено додаткове вивільнення оборотних коштів, а в 2022 році навпаки виявлено додаткове залучення оборотних коштів.

Як відомо, кожне підприємство намагається збільшити вихід продукції при одночасному зменшенні витрат на одиницю, тому розглянемо, як ефективно працює підприємство.(табл. 2.12)

Таблиця 2.12 - Основні економічні показники діяльності господарства

№ п/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)	
					Нат.одиниць	%
1.	Валова продукція в порівняних цінах, тис. грн.	8344,28	8999,18	9898,42	1554,14	118,63
2.	Товарна продукція, тис. грн.	22964,30	38588,59	29036,77	6072,47	126,44
3.	Операційні витрати, тис. грн.	9767,00	18535,00	12796,00	3029,00	131,01
4.	Затрати праці, тис. люд.-год.	49104,00	50256,00	49536,00	432,00	100,88
5.	Валовий прибуток, тис. грн.	13197,00	20080,00	13975,00	778,00	105,90
6.	Операційний фінансовий результат, тис. грн.	12630,00	19245,00	13101,00	471,00	103,73
7.	Чистий прибуток, тис. грн.	12630,00	19245,00	13101,00	471,00	103,73
8.	Отримано в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.:	532,16	573,93	631,28	99,12	118,63
	- валової продукції					
	- товарної продукції	1464,56	2461,01	1851,83	387,27	126,44
	- операційних витрат	622,90	1182,08	816,07	193,18	131,01
	- основних виробничих фондів	474,97	539,80	651,75	176,79	137,22
	- валового прибутку	841,65	1280,61	3159,18	2317,54	375,36
	- операційного прибутку	805,48	1227,36	891,26	85,78	110,65
	- чистого прибутку	805,48	1227,36	835,52	30,04	103,73
	- затрат праці, люд.-год.	3131,63	3205,10	3159,18	27,55	100,88
9.	Отримано в розрахунку на 1 середньорічного працівника, тис. грн.:	379,29	409,05	449,93	70,64	118,63
	- товарної продукції	1043,83	1754,03	1319,85	276,02	126,44
	- валового прибутку	599,86	912,73	635,23	35,36	105,90
	- чистого прибутку	574,09	874,77	595,50	21,41	103,73

Продовження таблиці 2.12

10.	Отримано в розрахунку на 100 грн. основних виробничих фондів, тис. грн.:	112,04	106,32	96,86	-15,18	86,45
	- валової продукції					
	- товарної продукції	308,35	455,91	284,13	-24,22	92,15
	- валового прибутку	177,20	237,24	136,75	-40,45	77,17
	- чистого прибутку	169,59	227,37	128,20	-41,39	75,59
11.	Рівень рентабельності підприємства, %	122,22	99,35	67,64	-54,58	55,34

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності Ф №24, Ф №1-Баланс, Ф №2, Ф №1-ПВ

Проведені розрахунки показали, що у звітному 2022 році порівняно з базисним 2020 роком зросло виробництво валової продукції в постійних цінах на 1554,14 тис. грн. а також і на 100 га с/г угідь на 99,12 тис. грн, на 1 середньорічного працівника на 70,64 тис. грн. , а на 100 грн. основних виробничих фондів виробництво валової продукції в постійних цінах зменшилось на 15,18 тис. грн. Такі показники свідчать про покращення ефективності використання земельних та трудових ресурсів.

Досліджуючи товарну продукцію бачимо, що підвищилась товарна продукція на 100 га с/г угідь та на 1 середньорічного робітника на 26,44%. Це свідчить про ефективне використання земельних ресурсів та продуктивності праці. Слід констатувати, що сума отриманого прибутку в розрахунку на площу і працівника зріс.

Відповідно до доволі непоганих прибутків спостерігається зменшення рентабельності підприємства у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 44,66%.

Зважаючи на отримані показники можна стверджувати, що досліджуване підприємство є не досить прибутковим, але останнім часом підвищує свої потужності та ефективність.

2.2 Фінансове забезпечення діяльності СФГ «Ладуха В.Б.»

В сучасному світі, де сільське господарство відіграє ключову роль у забезпеченні продовольства та розвитку економіки, питання доступності фінансових ресурсів для фермерських господарств стає актуальнішим ніж коли-небудь. Ця тема належить до основних аспектів сталого розвитку, адже вона впливає на здатність аграрних підприємств забезпечувати не лише внутрішні потреби суспільства в харчових продуктах, але й ефективно конкурувати на міжнародному ринку. Оцінка доступності фінансових ресурсів для фермерських господарств є важливим етапом в розумінні та підтримці розвитку аграрного сектору.

Однією із складових економічного потенціалу є його фінансовий стан. Від рівня ліквідності підприємства залежить платоспроможність. Активи підприємства поділяємо на наступні групи (див. табл.2.13):

Таблиця 2.13 - Групування активів підприємства

Групи	Умовне позначення	Алгоритм розрахунку	2020 рік	2022 рік	Відхилення (+/-)
Високоліквідні	A ₁	Ф1 P1160+1165	-196	-1016	-820
Швидколіквідні	A ₂	Ф1 P1125+1130+1135+ +1140+1145+1155+ 1190	116	116	0
Повільноліквідні	A ₃	Ф1 P1100 +1170	34604	48433	13829
Важколіквідні	A ₄	Ф1 P1095	6882	10393	3511

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності

Таким чином, на підприємстві збільшилися запаси та інші оборотні активи на 13829 тис. грн., і витрати майбутніх періодів на 3032,5 тис. грн., і активи, які передбачено використовувати більше одного року на 3511 тис. грн. Говорячи високоліквідні активи то вони мають від’ємне значення і їх обсяг збільшились на 820 тис. грн. Швидколіквідні активи залишились без змін.

Групування зобов’язань підприємства за строками їх погашення наведено в таблиці 2.14.

П1 – Поточні зобов’язання за розрахунками.

П2 - Короткострокові кредити та позикові кошти.

ПЗ - Довгострокові зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

П4 – Зобов'язання перед власниками щодо формування власного капіталу.

Отже, протягом аналізованого періоду поточні зобов'язання за рахунками, короткострокові зобов'язання відповідно на 2202,7 тис. грн та доходи майбутніх періодів відсутні, а зобов'язання перед власниками з формування власного капіталу збільшились на 18160 тис. грн.

Таблиця 2.14 - Групування зобов'язань підприємства

Групи	Ум. познач	Алгоритм розрахунку	2020 рік	2022 рік	Відхилення (+/-)
Найбільш термінові	П ₁	$\sum \Phi 1$ P1615+1620+1625+1630 + +1635+1640+1645+1650 +166+ +1670+1690	0	0	0
Короткострокові	П ₂	$\sum \Phi 1$ P1600+1605+1610	0	0	0
Довгострокові	П ₃	$\Phi 1$ P1595,	0	0	0
Постійні	П ₄	$\Phi 1$ P1495+1665	41798	59958	18160

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти підсумки наведених груп активів і зобов'язань.

Таблиця 2.15 - Узагальнена таблиця

Умовне позначення	2020 рік	Знак порівняння	Ум. познач	2020 рік	Умовне позначення	2022 рік	Знак порівняння	Ум. познач	2022 рік
A ₁	-196	≤	П ₁	0	A ₁	-1016	≤	П ₁	0
A ₂	116	≥	П ₂	0	A ₂	116	≥	П ₂	0
A ₃	34604	≥	П ₃	0	A ₃	48433	≥	П ₃	0
A ₄	6882	≤	П ₄	41798	A ₄	10393	≤	П ₄	59958

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності

Отже, враховуючи, що знак першої нерівності протилежний такому в оптимальному варіанті, ліквідність залишків за період аналізу не може бути абсолютною. Загалом кажучи, це викликано двома причинами: по-перше, у періоди високої інфляції недоцільно зберігати більшу частку високоліквідних

активів у складі активів; по-друге, у період високої інфляції недоцільно виплачувати кредиторська заборгованість є збитковою для бізнесу, оскільки залучає непрямих кредиторів. Говорячи про виконання інших нерівностей то вони є абсолютно ліквідними.

Власний капітал — це загальна вартість чистих активів компанії (активи мінус зобов’язання) і відображає суму власного капіталу, який складається з інвестованого капіталу, накопиченого капіталу та потенційного капіталу.

На основі концептуального бачення власного капіталу продемонстровано доцільність розмежування відносно однорічних складових його структури: інвестованого капіталу, капіталу, створеного в процесі діяльності, та потенційного капіталу. Запропонована структура власного капіталу підприємства дає можливість систематизувати інформацію про формування, накопичення та використання капіталу, необхідну внутрішнім і зовнішнім користувачам для управління капіталом і прийняття конкретних управлінських рішень. Розглянемо це на прикладі СФГ «Ладуха В.Б.»

Таблиця 2.16 - Склад та структура статей власного капіталу підприємства

Статті	Код рядка	2020		2021		2022		Відхилення, +,-	
								На поч.	На кін.
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	74	74	74	153	153	153	79	79
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	34483	41724	41724	50837	50837	59805	16354	18081
Усього	1495	34557	4179	4179	50990	50990	59958	16433	55779

Джерело: сформовано автором на основі власних розрахунків

Загальна сума власного капіталу на початку та кінці кожного року вказує на ріст цієї частини балансу протягом розглянутого періоду. Зростання нерозподіленого прибутку свідчить про збільшення прибутковості підприємства, а відсутність значень в інших статтях капіталу може означати їхню відсутність або незначущий внесок до фінансової структури підприємства.

Загалом, важливо продовжувати аналізувати структуру власного капіталу, оскільки вона відображає фінансове здоров'я підприємства та його потенційну здатність до інвестицій та розвитку.

Розглянемо показники ефективного використання власного капіталу наСФГ «Ладуха В.Б».

Таблиця 2.17 - Показники ефективності використання власного капіталу підприємства

Показники	2020	2021	2022
Коефіцієнт захисту власного капіталу	56383,78	33226,80	39088,24
Коефіцієнт ризику власного капіталу	20,50	24,30	29,70
Коефіцієнт захисту статутного капіталу	-	-	-
Рентабельність власного капіталу, %	302,23	37,74	21,85
Оборотність власного капіталу	3,16	0,39	0,23
Приріст власного капіталу, тис. грн.	*	46811,00	8968,00
Вартість власного капіталу згідно прибуткового підходу	3258,00	5384,00	0,00

Джерело: сформовано автором на основі власних розрахунків

Давайте проаналізуємо надані показники за роки 2020, 2021 і 2022: коефіцієнт захисту власного капіталу в 2020 році показник був дуже високим - 56383,78%. Це означає, що власний капітал підприємства в цьому році значно перевищував рівень нерозподіленого прибутку, що може свідчити про стабільність та низький ризик фінансового стану. У 2021 році показник суттєво знизився до 33226,80%, що може вказувати на зменшення захисту власного капіталу від можливих втрат. У 2022 році показник знову зріс до 39088,24%. Коефіцієнт ризику власного капіталу: В 2020 році показник становив 20,50%, що може свідчити про помірний ризик власного капіталу. У 2021 році ризик зросла до 24,30%, що може вказувати на збільшення ризику власного капіталу. У 2022 році ризик подальшого зростання становив 29,70%.

Рентабельність власного капіталу: В 2020 році рентабельність була дуже високою - 302,23%, що свідчить про високий дохід від власного капіталу в цьому році. У 2021 році рентабельність знизилася до 37,74%. У 2022 році рентабельність зменшилася до 21,85%. Оборотно́сть власного капіталу: Оборотно́сть власного

капіталу в 2020 році була високою - 3,16. Це означає, що кожен гривня власного капіталу генерувала 3,16 гривні валового доходу. У 2021 році оборотність зменшилася до 0,39, а в 2022 році зменшилася до 0,23. Це може вказувати на меншу ефективність використання власного капіталу в генерації доходу. Приріст власного капіталу у 2021 році склав 46811 тис. грн, що свідчить про значний ріст капіталу в цьому році. У 2022 році приріст був значно меншим - 8968 тис. грн.

Загальна тенденція вказує на зниження рентабельності та оборотності власного капіталу, а також збільшення ризику власного капіталу в 2022 році порівняно з 2020 роком. Важливо враховувати ці показники при прийнятті рішень про фінансовий стан підприємства та його розвиток.

2.2 Оцінка ефективності фінансово-кредитної підтримки фермерського господарства

У сучасному контексті ведення фермерського господарства, питання ефективності фінансово-кредитної підтримки стає однією з ключових складових успішного управління та забезпечення рентабельності. В умовах глобальної конкуренції, змінюючись ринкових умов та технологічних інновацій, важливо розглядати фінансові інструменти як стратегічний ресурс, спрямований на підтримку високоякісного управління фермерським господарством.

Фінансово-кредитна підтримка стає ефективною, коли вона спрямована на раціональне використання ресурсів, підвищення продуктивності та забезпечення стійкості фермерських підприємств. Вона може включати в себе кредитування для придбання сучасного обладнання, фінансування виробництва, а також підтримку при впровадженні інноваційних агротехнологій.

Однак, важливо ретельно оцінювати ефективність цих фінансових інструментів та їх вплив на рентабельність фермерських господарств. Недостатня або неефективна фінансова підтримка може призвести до непродуктивного використання ресурсів, зростання боргового тягаря та загрози стійкості підприємства.

Ключовою ознакою фінансового стану сільськогосподарського підприємства (СФГ) "Ладуха В.Б." є його платоспроможність, що визначається швидкістю виплати короткострокових зобов'язань. Важливо відмітити, що оцінка фінансового стану не повинна ототожнюватися із ліквідністю активів. Платоспроможність розглядається як аспект якості фінансового стану, узагальнюючи не лише здатність конвертувати активи у гроші, але й забезпечити фінансову стабільність.

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства базується на балансі, визначаючи джерела коштів для фірми та її фінансову стійкість від зовнішніх фінансових установ. Для оцінки платоспроможності використовуються такі показники:

1. Коефіцієнт автономії вказує на те, яку частину власних активів організація може фінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів.
2. Коефіцієнт фінансування (фінансова стабільність) вказує на здатність компанії виконувати свої зобов'язання в середньо- та довгостроковій перспективі, враховуючи зовнішні джерела фінансування.
3. Коефіцієнт фінансової стійкості відображає ефективність компанії у забезпеченні платоспроможності в довгостроковій перспективі.
4. Коефіцієнт власного оборотного капіталу вказує на здатність організації фінансувати оборотні кошти з власних оборотних коштів.
5. Якість участі в капіталі показує взаємозв'язок між оборотними коштами та власним капіталом компанії.
6. Коефіцієнт фінансового левериджу вказує на співвідношення довгострокового капіталу та капіталу підприємства, відображаючи структуру та ризику структури капіталу. Більший коефіцієнт вказує на більшу частину боргового капіталу та, відповідно, на більший рівень ризику для структури капіталу.

Аналіз ліквідності підприємства представляє собою значущий етап фінансового аналізу, оскільки він відображає, наскільки ефективно підприємство керує грошовими потоками і вчасно виконує свої фінансові зобов'язання. Для

глибшого розуміння цього аспекту використовуються різні показники ліквідності, які включають коефіцієнт покриття ліквідності, швидкий коефіцієнт ліквідності, загальний коефіцієнт ліквідності та відношення кредиторської до дебіторської заборгованості. Ця інформація служить для визначення фінансового стану підприємства та його здатності виконати фінансові зобов'язання відповідно до встановлених термінів.

Розглянемо дані показники в таблиці 2.18.

Таблиця 2.18 – Показники платоспроможності за 2022 рік

Показник	Нормативне значення	Формула розрахунку	Колонки балансу
Коефіцієнт автономії	0,4 – 0,6	власний капітал/сума пасивів	1495/1900
Коефіцієнт фінансування (фінансової стабільності)	0,67-1,5	Власний капітал / (Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання)	1495/(1595+1695)
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,7-0,9	(Власний капітал + Довгострокові зобов'язання)/Сума пасивів	(1495+1595)/1900
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	>0,1	Власні оборотні кошти / Оборотні активи	(1495-1095)/1195
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,1	Власні оборотні (обігові) кошти / Власний капітал	(1495-1095)/1495
Коефіцієнт фінансового левериджу	<0,25	Довгострокові зобов'язання/Власний капітал	1595/1495

Джерело :складено автором

Таблиця 2.19 пропонує детальний огляд ключових показників платоспроможності підприємства протягом трьох років – 2020, 2021 та 2022. Важливим аспектом є відхилення цих показників у порівнянні із попереднім періодом. Показники коефіцієнта автономії залишаються сталі та дорівнюють 1,00 для всіх трьох років. Це свідчить про постійну автономію компанії, де фінансування майже повністю забезпечується власними коштами. Отже, можемо розрахувати дані показники в таблиці 2.19.

Таблиця 2.19 – Аналіз платоспроможності

Показник	Роки			Відхилення: +,- 2022 до 2020
	2020	2021	2022	
Коефіцієнт автономії	1,00	1,00	1,00	0,00
Коефіцієнт фінансування (фінансової стабільності)	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,00	1,00	1,00	0,00
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	1,00	1,00	1,00	0,00
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,84	0,80	0,83	-0,01
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Значення коефіцієнта фінансування (фінансової стабільності) залишаються нульовими протягом усього періоду, що свідчить про відсутність зовнішнього фінансування. Це вказує на високу стабільність компанії, але також потребу у вдосконаленні стратегії фінансування. Усі значення коефіцієнту фінансової стійкості залишаються на рівні 1,00, що підкреслює стабільність фінансового стану підприємства протягом періоду дослідження.

Значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами залишаються сталими і дорівнюють 1,00 для усіх років, що вказує на ефективне використання власних оборотних засобів для забезпечення діяльності підприємства. Щодо коефіцієнта маневреності власного капіталу то зазначимо, що спостерігається невелике зменшення, загалом, цей показник залишається на рівні 0,84–0,83, вказуючи на певну стійкість, але можливу потребу у подальшому вивченні факторів, які впливають на його зміну.

Значення коефіцієнта фінансового левериджу залишаються нульовими протягом усього періоду, свідчаючи про відсутність використання фінансового важеля в структурі фінансів підприємства. Загальною тенденцією є стабільність більшості показників, з винятком невеликого зменшення в маневреності власного капіталу. Порадою є уважніше вивчати цей аспект для забезпечення сталого розвитку підприємства.

Показники ліквідності наочно розглянемо в таблиці 2.20.

Таблиця 2.20 – Показники ліквідності

Показник	Колонки балансу, або формула розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт покриття ліквідності	Оборотні активи/ Поточні зобов'язання	1,0 – 2,0/3,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Оборотні активи – Запаси)/Поточні зобов'язання	>0,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові активи/Поточні зобов'язання	0,2 – 0,25
Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	Поточні зобов'язання/дебіторська заборгованість	<1,0

Джерело: складено автором

Аналіз ліквідності підприємства протягом трьох років – 2020, 2021 і 2022 років розраховується за такими показниками як коефіцієнт покриття ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності та співвідношення кредиторської до дебіторської заборгованості.

Проте, слід відзначити, що всі значення цих показників дорівнюють нулю протягом розглянутого періоду. Така ситуація пояснюється тим, що на підприємстві відсутні поточні зобов'язання протягом років 2020, 2021 і 2022. Відповідно, коефіцієнти ліквідності, які базуються на розрахунках зобов'язань, набувають нульових значень, відображаючи відсутність потреби у погашенні поточних зобов'язань.

Ця ситуація вказує на стабільність фінансового стану підприємства, оскільки воно не знаходиться у зобов'язаннях щодо сплати короткострокових заборгованостей. Однак важливо врахувати, що аналіз ліквідності в контексті відсутності поточних зобов'язань варто поєднувати з іншими фінансовими аспектами для отримання повноцінного уявлення про фінансовий стан підприємства.

Аналіз фінансових результатів і рентабельності організації – це оцінка і прогноз фінансового стану компанії на основі даних її бухгалтерської звітності. В систему показників фінансових результатів входять абсолютні (прибуток) і відносні (рентабельність) показники ефективності діяльності підприємства.

Аналіз прибутку та рентабельності , представлений в таб. 2.21, виконується на підставі ф. 2 «Звіт про фінансові результати».

Таблиця 2.21 - Фінансові результати і рентабельність операційної діяльності підприємства

№ п/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)
1.	Доход (виручка) від реалізації, тис. грн.	22964,3	30587	29036,9	6072,6
2.	Чистий доход (виручка) від реалізації, тис. грн.	22964,3	38615	26771	3806,7
3.	Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	9767	18535	12796	3029
4.	Валовий прибуток, тис. грн.	13197,3	20080	13975	777,7
5.	Рівень рентабельності виробництва, %	174,01	192,31	191,56	17,55594
6.	Витрати на збут, тис. грн.	0	0	0	0
7.	Адміністративні витрати, тис. грн.	0	0	0	0
8.	Рівень рентабельності виробництва, %	174,01	192,31	191,56	17,55
9.	Рівень рентабельності продаж, %	55,00	49,84	48,94	-6,06113
10.	Інші операційні доходи, тис. грн.	0	0	0	0
11.	Інші операційні витрати, тис. грн.	567	835	874	307
12.	Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	13764,3	20915	14849	1084,7
13.	Рівень рентабельності операційної діяльності, %	2427,57	2504,79	1698,97	-728,596

Джерело: сформовано автором на основі власних розрахунків

Порівнюючи 2020 та 2022 рр. спостерігається збільшення чистого доходу на 3806,7 тис. грн. та собівартості реалізованої продукції на 3029 тис.грн. Також бачимо збільшення валового прибутку на 777,7 тис. грн. Операційні витрати зросли на 307 тис. грн. . Одним з напрямків збільшення прибутку від операційної діяльності є скорочення операційних витрат, а саме інших операційних витрат і адміністративних витрат. Деякі з елементів інших операційних витрат є не зовсім доцільними на даному етапі розвитку господарства. Тому потрібно більш раціонально оцінити та переосмислити структуру інших операційних витрат.

Показники рентабельності описують загальну ефективність підприємства, рентабельність кожного напрямку діяльності та рентабельність витрат. Вони більш повно описують кінцеві результати бізнесу, ніж прибуток.

Відношення прибутку до вищевказаних витрат являє собою рентабельність. Рентабельність можна визначити як відношення певного прибутку до показника для розрахунку його рентабельності. Рентабельність зазвичай оцінюється у відсотках, а в деяких випадках і в коефіцієнтах.

Проаналізуємо показники рентабельності діяльності підприємства в табл.2.22

Таблиця 2.22 - Показники рентабельності діяльності підприємства

№ п/п	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-)
1.	Рівень рентабельності активів, %	30,22	37,74	21,85	-8,37
2.	Рівень рентабельності власного капіталу, %	30,22	37,74	21,85	-8,37
3.	Рівень рентабельності діяльності, %	95,70	95,84	93,75	-1,96
4.	Рівень рентабельності виробництва продукції, %	174,01	192,31	191,56	17,55
5.	Рівень рентабельності основних коштів, %	169,59	227,37	128,20	-41,39
6.	Рівень рентабельності оборотних коштів, %	37,796	49,050	28,195	-9,60
7.	Рівень рентабельності виробничих фондів, %	33,40	42,12	24,10	-9,30

Джерело: сформовано автором на основі власних розрахунків

З даної таблиці бачимо не дуже задовільну картину, адже в звітному році спостерігається зниження майже за всіма показниками рентабельності окрім рівня рентабельності виробництва продукції. Щодо рентабельності активів, то вона зменшилась на 8,37 пункти. Зниження рентабельності активів сприяло зниженню дохідності продукції. Найбільше зниження характерне для показника рентабельності основних коштів, аж на 41,39 п.в. Щодо рентабельності діяльності то відбулося зниження на 1,96 п.в... Цей показник свідчить про те, що підприємстві в 2022 р. стало працювати менш ефективно.

Якщо оцінити ефективність звичайної діяльності підприємства за показниками рентабельності, то слід зазначити, що в 2022 р. у порівняно з 2020р. підприємство стало працювати менш ефективно.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ЛАДУХА В.Б.»

3.1 Фінансовий механізм підтримки розвитку фермерського господарства

В умовах сучасного економічного середовища фінансово-кредитна підтримка стає ключовим чинником для забезпечення сталого розвитку різних галузей, зокрема фермерських господарств. Істотні трансформації та зміни у світовій економіці, а також внутрішні виклики національних аграрних секторів роблять цю тему особливо актуальною та значущою.

Сучасні фермерські господарства стикаються з низкою фінансових викликів, таких як нестабільні ціни на сільськогосподарську продукцію, зміни в кліматичних умовах, високі витрати на технологічне оновлення та виробничі ресурси. З цього приводу важливо проаналізувати та визначити фактори, які суттєво впливають на ефективність фінансово-кредитної підтримки для фермерських господарств. В цьому контексті розглядання ключових аспектів та чинників, що впливають на цю ефективність, стає надзвичайно важливим завданням для розробки оптимальних стратегій та інструментів фінансової підтримки, спрямованих на підтримку стійкого розвитку фермерського сектору.

Основним завданням розвитку підприємств є сприяння економічному зростанню, яке враховує оптимальне задоволення соціальних потреб та вирішення інфраструктурних викликів у виробничій і соціокультурній сферах сільських територій. Серед основних завдань аграрної галузі визначається необхідність впровадження національно-адаптованих механізмів трансформації, спрямованих на формування конкурентоспроможності та сталого розвитку. Отже, необхідно завершити реформи в Україні та закріпити їх законодавчо з метою

регулювання системи державного впорядкування, акцентуючи увагу на сталому та конкурентоспроможному розвитку аграрного сектору економіки.

Розвиток підприємств у сільському господарстві головним чином визначається впливом системи механізмів, що формуються на основі принципів економічної та фінансової політики держави. Дія цих механізмів ґрунтується на належному організаційному, інституційному, правовому, інформаційному та кадровому забезпеченні (рис. 3.1).

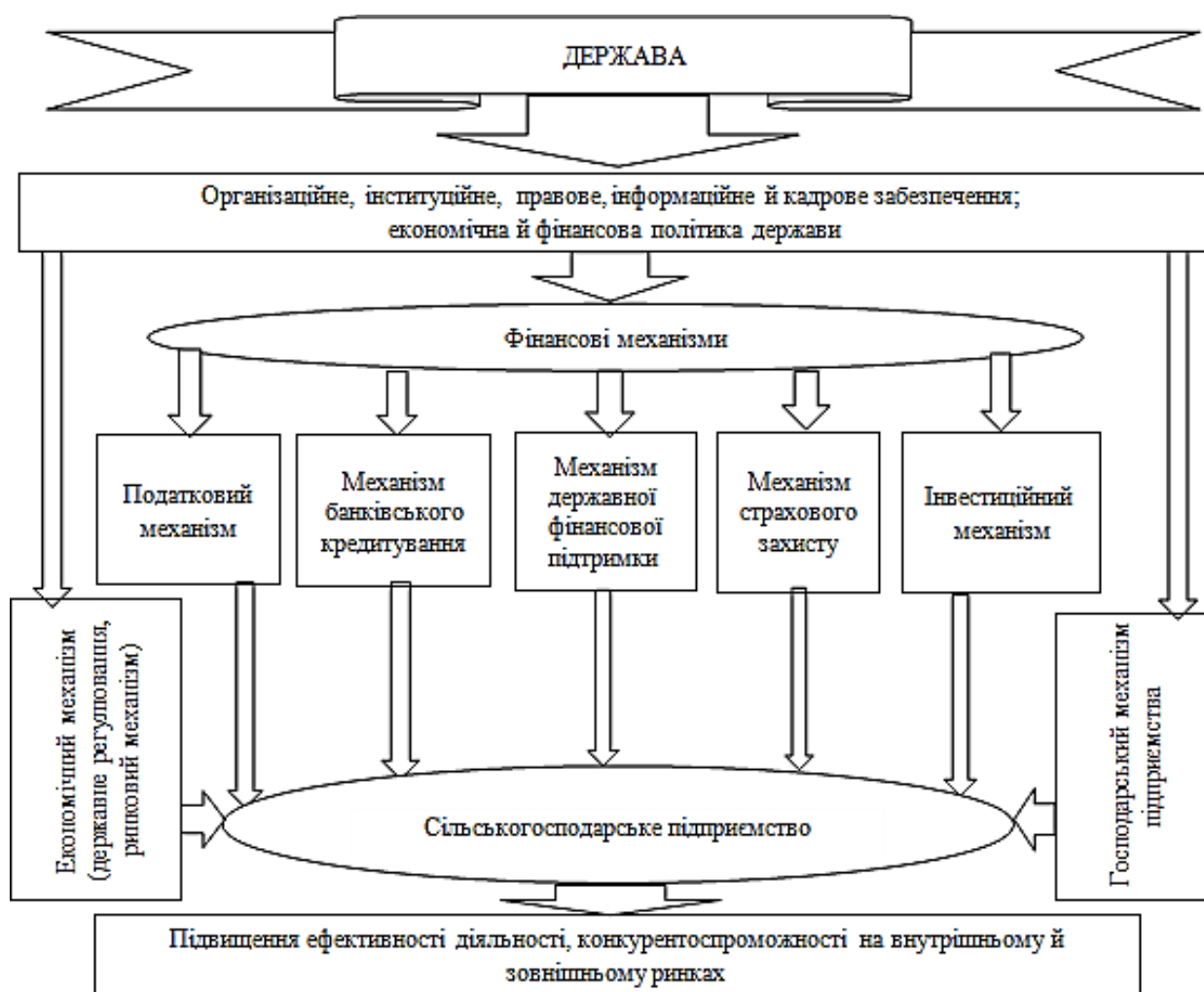

Рисунок 3.1 - Механізми впливу на розвиток підприємств аграрного сектору економіки

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Таким чином, економічний механізм, що спрямований на розвиток підприємства аграрного сектору, відображає стратегію економічної політики, в той час як визначені фінансові механізми слугують настановами для фінансової

політики держави. Економічні механізми, що впливають на розвиток сільськогосподарських підприємств, включають державне регулювання (контроль за дотриманням стандартів на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот на експорт, імпортує мито, системи контролю цін, закупівлі сільськогосподарської продукції, субсидії, обмеження використання шкідливих технологій тощо) та ринок. До елементів економічного механізму належать механізми формування та використання фінансових ресурсів, контролю витрат, управління прибутком, управління капіталом, механізми мотивації.

В українській практиці фермерські підприємства в процесі своєї діяльності використовують різноманітні фінансові механізми, ефективність яких може суттєво позитивно впливати на результативність окремого підприємства та загальний розвиток аграрної галузі, яка визначає стратегічну важливість для агропромислового комплексу України.

Враховуючи безпосередню залежність результативності сільськогосподарського виробництва від фінансового забезпечення підприємств у даній галузі, розглянемо особливості використання реально діючих фінансових механізмів, які регулюють економічні процеси в аграрному секторі економіки. На наш погляд, механізмом фінансової підтримки, кредитування та страхового захисту товаровиробників найбільше сприяють фінансовому забезпеченню та регулюванню, що служать основою для росту фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Фінансове забезпечення та регулювання висвітлюють переваги та недоліки існуючих фінансових механізмів в аграрному секторі, спрямовуючи нас на пошук нових шляхів для стимулювання розвитку цієї пріоритетної галузі економіки.

Фінансове регулювання, фактично, представляє собою набір інструментів фінансового характеру, які використовуються для впливу на діяльність суб'єктів господарювання, зокрема в аграрному секторі. Основна мета фінансового регулювання аграрного сектору економіки України - збільшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, активізація фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Під фінансовими механізмами розвитку підприємств аграрного сектора економіки ми розуміємо комплексне використання фінансових методів, засобів і систем впливу, спрямованих на інтенсивний і всебічний розвиток підприємств цього сектору, і вважаю, що це необхідно робити. Це сприяє реалізації стратегічних завдань як окремих підприємств, так і аграрного сектору в цілому.

Мета використання системи механізмів для стимулювання розвитку підприємств аграрного сектору, зокрема фінансових механізмів, полягає в досягненні підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності та збільшенні конкурентоспроможності, як ключових факторів росту потенціалу цієї галузі. За оцінками міжнародних експертів, ці чинники складають 80% ринкового середовища для розвитку агросектору

Здійснення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції потребує активного впровадження інноваційних технологій в аграрну економіку, що є основною метою фінансового регулювання. Для забезпечення успішного розвитку сільськогосподарського виробництва необхідно збільшувати інвестиції та активно підтримувати інноваційні проекти з метою сприяння розробці та впровадженню інноваційної продукції. Незважаючи на проблеми, що є характерними для сучасного етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, Україна повинна спрямовувати зусилля на розвиток виробничих потужностей сектору, щоб в майбутньому вітчизняні продукти могли конкурувати на світовому ринку та займати власну ринкову нішу.

Перспективи конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств пов'язані з гармонізацією внутрішнього законодавства та стандартів із європейськими, впровадженням системи контролю якості та безпечності продукції, а також стимулюванням аграрних підприємців до активного впровадження європейських стандартів у свою господарську діяльність.

В успішному функціонуванні важливого компонента аграрного сектору, а саме сільського господарства та сільськогосподарських підприємств, критично важливо враховувати та оптимізувати всі аспекти фінансово-кредитної підтримки. Розмаїття взаємозв'язків між різними фінансовими механізмами

визначає, як ці підприємства взаємодіють із зовнішнім середовищем, спрощуючи управління фінансами.

Діяльність фінансових механізмів ґрунтується на організаційних, інституційних, юридичних, інформаційних та кадрових аспектах. Інтегроване використання цих компонентів гарантує ефективне управління фінансами підприємств, спрямоване на досягнення стратегічних цілей та завдань.

Державне регулювання фінансових механізмів у сільському господарстві визначається впливом фінансової політики держави, що є основою економічного росту суспільства. Це охоплює структуру та обсяг фінансових ресурсів, що використовуються сільськогосподарськими підприємствами, та включає такі важливі аспекти, як правове та інституційне забезпечення, форми мобілізації фінансових ресурсів, перерозподіл у бюджетах тощо.

Отже, ефективне формування фінансової політики підприємства ґрунтується на побудові ефективної системи управління його фінансами та нерозривно пов'язане з фінансовою політикою держави.

Чинники, що впливають на ефективність фінансових механізмів сільськогосподарських підприємств, можна розподілити на дві групи: внутрішні та зовнішні (рис. 3.2).

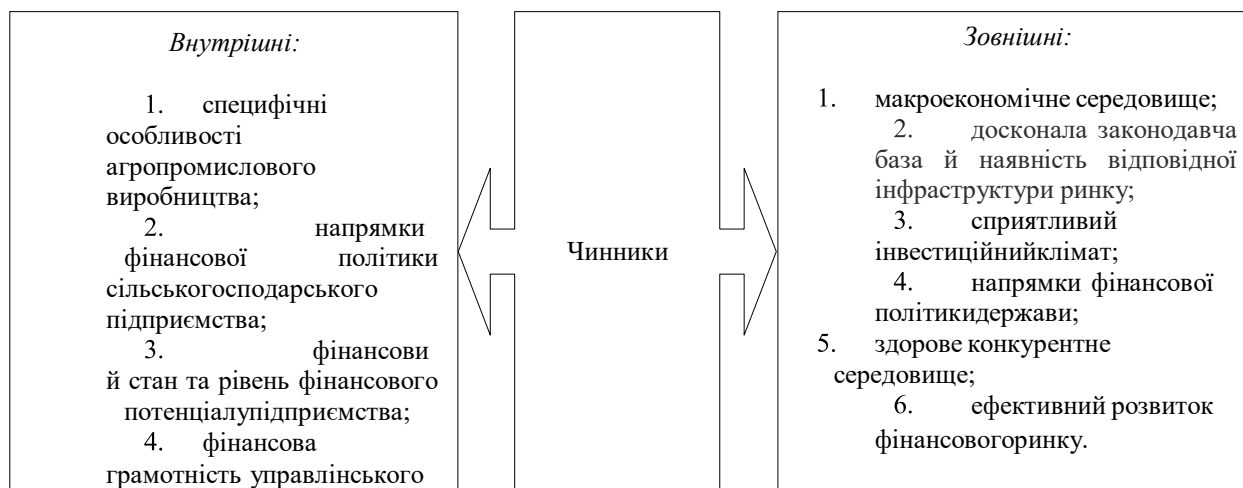

Рисунок 3.2 - Чинники сприятливого впливу на ефективність фінансових механізмів сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Зовнішні фактори мають вирішальний вплив на ефективність фінансових механізмів у сільському господарстві. Макроекономічне оточення, таке як інфляційні процеси, коливання валютного курсу та нестабільність ринкової кон'юнктури, підсилює нестабільність у функціонуванні аграрних підприємств.

Ефективність фінансових механізмів визначається не лише законодавчою базою, яка регулює фінансові відносини, але й створенням відповідної інфраструктури ринку. Це також є значущим чинником у розвитку сільськогосподарських підприємств.

Фінансова політика держави, напрями в галузі фінансово-кредитного забезпечення, підтримки агропромислового виробництва, ціноутворення та оподаткування, а також регулювання земельних відносин, визначає наповненість та ефективність інструментів фінансових механізмів, що впливає на розвиток аграрного сектору.

Створення сприятливого інвестиційного клімату є ще однією ключовою складовою фінансової політики. Привабливість галузі сільського господарства для інвестицій обмежується непривабливим середовищем, що утримує потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів від активного вкладення коштів у сільське господарство.

Конкурентна обстановка в сільському секторі економіки впливає на можливість сільськогосподарських підприємств отримати доступ до існуючих фінансових механізмів, таких як банківське кредитування, пільгове кредитування, державна фінансова підтримка та страховий захист. Обмеженість можливостей доступу до фінансових механізмів посилюється нерозвиненістю фінансового ринку. Зокрема, проблеми банківського кредитування залишаються актуальними, призводячи до обмеженої активності сільськогосподарських товаровиробників у залученні кредитних ресурсів.

Високі витрати на кредитні ресурси, відсутність ліквідних застав та недостатня кредитоспроможність значної частини сільськогосподарських підприємств стають перешкодою для розвитку кредитних відносин для всіх учасників - позичальників, кредиторів та держави.

Подолання проблеми кредитного забезпечення аграрних підприємств вимагає нових підходів, які полягають у вдосконаленні існуючих механізмів банківського кредиту та розширенні дії небанківських фінансово-кредитних установ. Це сприятиме стимулюванню конкуренції серед кредитних установ і забезпечить розширений доступ до кредитних ресурсів для всіх підприємств аграрного сектору, які потребують фінансової підтримки.

Ще однією серйозною проблемою у розвитку підприємств аграрного сектору є обмежений доступ до фінансових ресурсів. Це викликає потребу в наданні суттєвої підтримки саме цим підприємствам.

Ключовою умовою для розвитку дрібного та середнього підприємництва у сільському господарстві є створення умов для вільного доступу до фінансових ресурсів та впровадження стимулюючої системи оподаткування. Це дозволить ефективно використовувати право на земельну власність для селян-власників земельних ділянок.

Таким чином, держава має ряд інструментів для подолання бар'єрів між суб'єктами малого та середнього бізнесу і банківськими установами. Національні заходи повинні включати в себе вдосконалення законодавчої бази, покращення інвестиційного клімату, підтримку економічної активності та фінансову допомогу малому та середньому бізнесу.

У підсумку відзначається, що здійснення сільськогосподарської діяльності є високо ризикованою через специфіку цієї галузі. Впровадження різноманітних фінансових механізмів, таких як страховий захист, а також фінансова підтримка від держави, банківське кредитування та використання аграрних розписок, спрямовано на зменшення ризиків та покращення фінансового забезпечення галузі.

Підкреслюється змінливий характер використовуваних фінансових механізмів у розвитку сільськогосподарських підприємств, що залежить від періодів економічного зростання та зовнішніх і внутрішніх впливів. Зазначається, що для досягнення стратегічної мети розвитку аграрних підприємств важливим є взаємодія та доповнення різних складових фінансових механізмів. Лише

інтегрований підхід до їхнього застосування, взаємодія яких сприяє ефективності, сприятиме результативності діяльності аграрного сектору.

Використання конкретних фінансових механізмів у сільськогосподарських підприємствах повинно враховувати їхні фінансовий стан, потенціал для зростання, етапи економічного циклу та зовнішні впливи. Формування та наповненість фінансових механізмів повинні враховувати фази економічного циклу, особливості попиту та пропозиції на аграрних ринках, спрямовуючись на регулювання розвитку та підтримку галузі в конкретний період. Такий підхід свідчить про ефективність стратегій у розробці фінансової політики для сільського господарства.

Отже, гармонійне поєднання різноманітних фінансових механізмів разом із відповідними інструментами та ефективними важелями впливу на розвиток аграрних підприємств в Україні створюватиме умови для стабільного та ефективного ведення агробізнесу в країні. Такий підхід сприятиме конкурентоспроможному середовищу, у якому інтереси як підприємств, так і держави, будуть гармонійно збігатися.

3.2 Сучасні тенденції фінансово-кредитної підтримки фермерського господарства

У ситуації повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, фермерські господарства стикаються зі складними викликами, що вимагають високої адаптивності та ефективного фінансового управління. Сучасні тенденції у фінансово-кредитній сфері стають ключовим фактором для забезпечення сталості та функціонування аграрного сектору в умовах гострої геополітичної нестабільності.

1. Ризиковане фінансове середовище:

В умовах конфлікту фінансові ринки можуть піддаватися значним коливанням, збільшуючи ризики для фермерських господарств. Спад або коливання цін на продукцію, зміни валютних курсів та загальна економічна

нестабільність стають суттєвими викликами для фінансового планування господарств.

2. Потреба в резервуванні та ризик-менеджменті:

Сучасні фермерські господарства повинні активно впроваджувати стратегії резервування та ризик-менеджменту в фінансових операціях. Це включає в себе створення резервних фондів, застосування фінансових інструментів для зменшення ризику та виваженого вибору кредитних умов.

3. Зміна фокусу на сталість та інновації:

Умови конфлікту спонукають фермерські господарства до перегляду своїх стратегій в напрямку сталого розвитку та впровадження інновацій. Фінансово-кредитні ресурси використовуються для впровадження ефективних агротехнологій, що сприяють сталому виробництву.

4. Міжнародна підтримка та фінансування:

Звертання до міжнародних фінансових інституцій та програм може стати стратегічно важливим для фермерських господарств. Реалізація проектів з міжнародною підтримкою може надати додаткові ресурси для відновлення та розвитку сільськогосподарського сектору.

5. Активне управління ліквідністю:

В умовах кризи, фермерські господарства повинні активно управляти своєю ліквідністю, враховуючи можливі обмеження у доступі до фінансових ресурсів. Ефективне планування та прогнозування грошових потоків стають ключовими елементами управління фінансами.

6. Фінансова стійкість через диверсифікацію:

В умовах нестабільності джерел доходу фермерські господарства можуть досягти фінансової стійкості шляхом диверсифікації своїх видів діяльності. Розширення галузей виробництва та впровадження нових продуктів дозволить зменшити вплив негативних економічних факторів.

7. Використання цифрових технологій у фінансах:

Застосування цифрових технологій у фінансовій сфері, таких як блокчейн та цифрові платіжні системи, може покращити прозорість фінансових операцій та забезпечити безпеку фінансових транзакцій.

8. Розвиток альтернативних джерел фінансування:

Фермерські господарства можуть активно розвивати альтернативні джерела фінансування, такі як краудфандинг, інвестиційні фонди або партнерства з екологічними та соціальними ініціативами.

9. Врахування соціальної відповідальності:

Здатність фермерських господарств залучати фінансову підтримку також пов'язана із відображенням соціальної відповідальності. Проекти, спрямовані на покращення умов праці, збереження природних ресурсів та взаємодію з місцевими спільнотами, можуть стати об'єктом інвестицій.

10. Формування резервів для відновлення:

З урахуванням невизначеності ситуації у воєнних умовах, фермерські господарства повинні враховувати можливість формування резервних фондів та ефективних стратегій для відновлення діяльності після кризи.

У сучасних умовах геополітичних турбулентностей, особливо у контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, фермерські господарства стикаються з низкою фінансових викликів та обмежень. Важливість фінансово-кредитної сфери для їхньої життєздатності та подолання економічних труднощів стає надзвичайно високою. Актуальність дослідження полягає в необхідності розгляду та вирішення фінансових аспектів діяльності фермерських господарств в умовах воєнного конфлікту, щоб забезпечити їхню стабільність та життєздатність.

Управління ризиками на підприємстві означає забезпечення точності та достовірності оцінки рівня ризику, що постійно загрожує майну та фінансовим результатам підприємства. З нашого погляду, рівень ризику пов'язаний із ефективністю вкладання коштів, що впливає на зростання вартості капіталу підприємства [38]. При обговоренні ефективності вкладень слід враховувати кілька моментів:

Короткострокові вкладення передбачають терміновість, характеризуються невеликим ризиком і можуть не впливати на фінансову стійкість підприємства.

Довгострокові вкладення передбачають віддачу через тривалий період, збільшуючи рівень та обсяг ризику і впливаючи на вартість капіталу підприємства. Серед ризиків довгострокових вкладень варто виділити інвестиційний, кредитний та селективний ризики.

Важливо враховувати, що на ризиковість вкладень підприємства впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Зовнішні чинники можуть включати інфляцію, політичний ризик та інші. Вплив цих чинників може бути невеликим і залежить від виду діяльності підприємства [41]. До внутрішніх чинників, що безпосередньо впливають на рівень та обсяг ризику, слід віднести:

- Обсяг оборотних засобів.
- Розмір дебіторської заборгованості.
- Обсяг коштів, які знаходяться у розпорядженні підприємства.
- Виручка від реалізації продукції та прибуток.

Обсяг оборотних засобів безпосередньо впливає на рівень ризику підприємства. Важливо також враховувати їхню структуру. Загалом до оборотних засобів відносяться запаси товарно-матеріальних цінностей, дебіторська заборгованість та грошові кошти [40].

Залученість матеріальних цінностей повністю до виробництва може збільшити ризик через невизначеність щодо повернення витрачених коштів, наприклад, через негативні впливи на врожайність культур. З іншого боку, частина оборотних засобів може бути вилучена з обігу, що зростає ризик через скорочення обсягу продукції та неповернення витрачених коштів.

Дебіторська заборгованість впливає на розмір ризику, і збільшення її може збільшити загальний ризик підприємства. Зменшення дебіторської заборгованості дозволяє використовувати грошові кошти на поточні витрати [29].

Виручка від реалізації продукції та прибуток відображаються на рівні ризику. Збільшення обсягу витрат на зростання виробництва може зменшити ризик, оскільки ці витрати можуть бути вмотивовані збільшенням виробництва.

Протилежно, плановане збільшення виручки від реалізації може збільшити ризик, особливо якщо воно не супроводжується відповідним зростанням виробництва [39].

Зазначимо, що показники ефективності використання засобів деталізують оцінку рівня та обсягу ризику. Це дозволяє більш докладно обґрунтувати визначення рівня ризику в діяльності підприємства. Економічний аналіз факторів впливу на ризикованість сільськогосподарських підприємств розпочинається з оцінки їхнього фінансового стану, що включає:

- Рентабельність.
- Фінансову стійкість.
- Кредитоспроможність та ліквідність.
- Ефективність використання основних та оборотних засобів.

Отже, антикризове фінансове управління та аналіз банкрутства є важливими аспектами фінансового управління в будь-якому підприємстві, включаючи сільськогосподарське підприємство СФГ "Ладуха В.Б". Ці процеси допомагають виявити та вирішити фінансові проблеми, зменшити ризики банкрутства та забезпечити стабільність підприємства.

У таблиці 3.1 проаналізовано ймовірність банкрутства підприємства за двома моделями.

Таблиця 3.1 - Діагностика ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Е. Альтмана та Р. Ліса

Вид моделі	Алгоритм розрахунку та значення	Результат
Двофакторна модель Альтмана	$Z = 0,717*0,697 + 0,847*0,176 + 3,107*0,494 + 0,420*0,190 + 0,995*0,494 = 2,757$	Можлива (невелика ймовірність від 15% до 20 %)
Модель Р.Ліса	$Z = 0,063*0,697 + 0,092*0,106 + 0,057*0,373 + 0,001*0,717 = 0,076$	Криза не загрожує.

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Проаналізувавши ймовірність банкрутства підприємства, можна стверджувати, що підприємству банкрутство не загрожує: за п'ятифакторною

моделлю Е.Альтмана підприємство має дуже низьку ймовірність банкрутства; за моделлю Р. Ліса підприємство також має низьку ймовірність банкрутства. Хоча за останній 2022 р. діяльність підприємства погіршилась, банкрутство йому все ж таки не загрожує.

Аналізуючи сучасні тенденції у фінансово-кредитній сфері для фермерських господарств, варто враховувати не лише геополітичні реалії, але й глобальні економічні зрушення та зміни в соціальному середовищі. У цьому контексті стратегічне управління фінансами стає важливим інструментом для забезпечення сталості та ефективності господарювання.

Антикризове фінансове управління і аналіз банкрутства - це складні та важливі аспекти управління фінансами для забезпечення життєздатності підприємства в умовах фінансових труднощів. Правильно розроблений та впроваджений план може допомогти уникнути банкрутства та зберегти стабільність бізнесу.

Проведене дослідження вказує на необхідність розробки та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління в сільському господарстві. Зокрема, важливо акцентувати увагу на використанні цифрових технологій, розвитку альтернативних джерел фінансування, а також формуванні резервів для відновлення після можливих кризових ситуацій. Завдяки впровадженню цих стратегій та рекомендацій, фермерські господарства матимуть змогу підтримувати фінансову стійкість, зменшувати ризики та активно взаємодіяти з геополітичною нестабільністю. Відзначимо, що розробка ефективних фінансових стратегій є важливою частиною стратегічного управління фермерськими господарствами в умовах сучасних викликів.

3.3 Напрямки поліпшення фінансово-кредитної підтримки СФГ «Ладуха В.Б.»

Фермерські господарства в сучасних умовах стикаються з рядом складних економічних викликів, які вимагають компетентних та ефективних рішень для

забезпечення їх сталого розвитку. Одним із ключових аспектів успішної діяльності фермерів є фінансова стабільність та належна кредитна підтримка. У зв'язку зі зростаючою потребою у вдосконаленні механізмів фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств, вивчення та розробка ефективних рекомендацій є вельми актуальним завданням.

СФГ «Ладуха В.Б.» має зацікавленість у вдосконаленні технічного та виробничого процесу вирощування зернових культур. Це створює потребу у впровадженні нових технічних виробничих потужностей, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня рентабельності виробництва та розширенню обсягів продажу готової продукції.

Розуміючи важливість підтримки аграрного сектору, уряд у 2023 році вирішив пролонгувати реалізацію державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», спрямованої на полегшення отримання аграріями кредитів в умовах воєнного стану.

Програма також передбачає надання державних гарантій. За новими умовами, аграрії можуть здобувати кредити на суму до 90 млн грн за ставкою від 5 до 9% річних, залежно від категорії кредиту та підприємства. Тривалість програми продовжено, надаючи сільгоспвиробникам можливість отримання фінансової підтримки для проведення посівної кампанії, включаючи можливість пролонгації раніше виданих кредитів за умови часткового погашення представниками великого та середнього агробізнесу. Також передбачено можливість отримання державних гарантій для часткового погашення боргових зобов'язань за такими кредитами [33].

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» є найбільш вигідною з усіх запропонованих, оскільки пропонує найнижчу процентну ставку. Для клієнтів із річним оборотом до 10 млн євро (в екв.) ставка становить 7% річних із можливістю зниження до 5% річних за умови створення нових робочих місць.

Для розуміння переваг порівняємо державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» з іншими наявними на ринку програмами в Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. – Порівняння наявних спеціальних програм кредитування/лізингу для аграрних підприємств

Програма	Кредитор	Ставка, % річних	Строк, років	Ліміт, млн. грн	Разова комісія	Аванс
«Доступні кредити 5-7-9%»	Держава	Для клієнтів із річним виоротом до 10 млн євро 7% річних	до 5	90	0,75%	Немає
«Кредит для агробізнесу»	«Банк Львів»	28	до 5	5	2% до 3,9%	Немає
«Кредит на придбання основних засобів»	«Приват Банк»	Для клієнтів з виоротом до 30 млн грн: UIRD 3m + 8%. (22,14% станом на 15.12.2023)	до 5	400	1,5%	Від 20%
«Лізинг Сільгосптехніка»	«Приват Банк»	12%	до 5	100	0,50%	20%
«Лізинг»	«УкрЕксім Банк»	від 19%	до 5	Вартість техніки	Від 0,2%	Від 20%
Кредити на сільсько-господарську техніку	«Ощадбанк»	індивідуально	до 7	Вартість техніки	0,20%	від 30%

Джерело: систематизовано автором на основі [15; 16; 17; 18; 23; 24].

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» є найбільш вигідною з усіх запропонованих, оскільки пропонує найнижчу процентну ставку. Для клієнтів із річним виоротом до 10 млн євро (в екв.) ставка становить 7% річних із можливістю зниження до 5% річних за умови створення нових робочих місць.

Інші програми пропонують більш високі процентні ставки. Наприклад, ставка за кредитом «Кредит для агробізнесу» від «Банку Львів» становить 28%, за кредитом «Кредит на придбання основних засобів» від «Приват Банку» - 22,14%, за кредитом «Лізинг Сільгосптехніка» від «Приват Банку» - 12%, за кредитом «Лізинг» від «УкрЕксім Банку» - від 19%, а за кредитами на сільськогосподарську техніку від «Ощадбанку» - індивідуально. Тому, якщо для аграрного підприємства важлива низька процентна ставка та інші переваги, програма «Доступні кредити 5-7-9%» є найкращим вибором.

Варто розуміти, що при виборі кредиту або лізингу для підприємства важливо ретельно враховувати кілька ключових аспектів для забезпечення

оптимальної фінансової стратегії. По-перше, величина авансу і раціональний строк кредиту визначатимуть початкові витрати та загальну тривалість фінансового зобов'язання. Далі, обов'язково слід враховувати величину процентів та ліміт доступних коштів, а також можливість гнучкого графіку погашення, такого як щомісячні платежі. При виборі кредиту слід оцінювати наявність достатнього рівня прибутку для своєчасного погашення зобов'язань.

Додатково важливими аспектами є окупність та доцільність кредиту, оцінюючи, наскільки інвестиції повернуться у виді прибутку та як вони сприятимуть розвитку підприємства в цілому. Здійснення глибокого аналізу цих аспектів допоможе обрати оптимальний фінансовий інструмент, враховуючи конкретні потреби та можливості підприємства. СФГ «Ладуха В.Б.» при виборі кредиту має певні обмеження та умови, а саме:

1. сума місячного платежу не може перевищувати суму прибутку підприємства за місяць;
2. сума першого внеску (авансу) не повинна бути занадто великою;
3. величина сплачених відсотків повинна бути мінімальною;
4. в підприємства наявні власні ресурси на суму 50 837 тис. грн. частину з яких можна використати для пом'якшення боргового навантаження;
5. проект повинен окупитися в адекватний термін.

Для підвищення збору урожаю ми розробили проект закупівлі техніки та модернізації наявного обладнання, метою якого є збільшення прибутку підприємства в довгостроковій перспективі за рахунок збільшення обсягу продажу продукції. Проект передбачає придбання техніки для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Серед ключових елементів технічного оснащення є сільськогосподарський трактор потужністю від 100 к.с., технічне переоснащення комбайн, сівалка, плуг, культиватор, розкидач добрив, та обприскувач, з загальною сумою витрат у розмірі 4 500 тис. грн. Додатково, планується впровадження технологій управління виробництвом, включаючи систему GPS-навігації, систему дистанційного моніторингу та систему управління складом, на суму 5 000 тис.

грн. Розподіл витрат передбачає використання власних ресурсів у розмірі 4 500 тис. грн та кредиту «Доступні кредити 5-7-9%» на суму 5 000 тис. грн. Проект спрямований на модернізацію технічного парку та впровадження інноваційних технологій для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 3.3 – Бюджет проекту закупівлі техніки та модернізації наявного обладнання СФГ «Ладуха В.Б.»

Пункт витрат	Сума (тис. грн)
Придбання техніки	4500
Сільськогосподарський трактор потужністю від 100 к.с	1000
Технічне переоснащення комбайну	1500
Сівалка потужністю від 100 к.с	500
Плуг шириною захвату від 3 м	200
Культиватор шириною захвату від 4 м	300
Розкидач добрив потужністю від 100 к.с.	500
Обприскувач потужністю від 100 к.с.	500
Впровадження технологій управління виробництвом	5000
Система GPS-навігації	2000
Система дистанційного моніторингу	2000
Система управління складом	1000
Разом	9500

Джерело: складено автором

Використання цієї техніки призведе до підвищення урожайності на 20% через наступні фактори:

-покращення обробки ґрунту, що призведе до більш ефективного використання поживних речовин і води, сприяючи позитивному впливу на ріст і розвиток рослин;

-використання прямих посівів-та сучасних сортів рослин, яке сприяє підвищенню врожайності і якості продукції;

-запровадження сучасних технологій захисту рослин, що дозволяє ефективно захищати рослини від хвороб і шкідників.

Проте для досягнення максимального ефекту від нової техніки також важливо впровадити сучасні технології управління виробництвом що сприятиме оптимізації витрат і підвищенню рентабельності виробництва. Наступним кроком буде вибір та обґрунтування строку кредиту. Для цього розрахуємо приблизний

середньомісячний платіж та суму відсотків для різних строків кредиту від мінімального (12 місяців) до максимального.

Таблиця 3.4 - Розрахунок загальної суми відсотків та щомісячний платіж тис. грн.

«Доступні кредити 5-7-9%»		
Період, місяців	Загальна сума відсотків	Щомісячний платіж
12	191,6	416,67
18	281,6	277,78
24	372,7	208,33
30	464,8	166,67
36	557,9	138,89
42	652,0	119,05
48	747,1	104,17
54	843,2	92,59
60	940,4	83,33

Джерело: складено автором

Обираючи період для кредитування в рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%», важливо зважати на оптимальний баланс між вартістю відсотків та щомісячним платежем. У даному випадку, обираючи 24 місяців (2 роки), ми забезпечуємо рівновагу між відсотками та щомісячним платежем. На цьому терміні загальна сума відсотків є прийнятною, а щомісячний платіж залишається на рівні, яке підприємство може забезпечити без надмірного тиску на фінансовий бюджет. Такий обраний період сприятиме ефективному використанню кредитних ресурсів та забезпечить стабільність фінансових потоків протягом двох років.

Для візуалізації впливу закупівлі техніки на прибуток підприємства, ми проведемо модифікацію наявних показників звітності за 2022 рік. Ця модифікація охоплює зміни у чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) та витрат. Такий підхід дозволить нам оцінити можливий вплив закупівлі техніки на фінансові

результати підприємства. В таблиці 3.5 розрахуємо майбутні показники прибутковості.

Таблиця 3.5 - Вплив зміни обсягу продукції на прибутковість СФГ «Ладуха В.Б.», тис. грн.

Показники	Поточні показники (2022)	Майбутні показники		
		2023	2024	2025
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) тис.грн	26771	32125	32125	32125
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) тис.грн	12796	15355	15355	15355
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток) тис. грн	13975	16770	16770	16770
Інші витрати тис. грн	874	3530	3560	874
Разом доходи тис .грн	26771	32125	32125	32125
Разом витрати тис.грн	13670	18885	18915	16229
Фінансовий результат: прибуток (збиток) до оподаткування тис.грн	13101	13240	13210	15896
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) тис. грн	13101	13240	13210	15896
Абсолютна зміна прибутку порівняно з базовим %		139	109	2795
Відносна зміна прибутку порівняно з базовим %		1,06%	0,83%	21,33%

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності

У порівнянні з базовим роком, зафіксовано позитивну абсолютну зміну прибутку на протязі всього періоду, що свідчить про стабільний розвиток підприємства. У першому році абсолютна зміна становить 139 тис. грн, в другому – 109 тис. грн, а в третьому – значно збільшується до 2795 тис. грн. Відносна зміна прибутку також показує позитивні тенденції зростання: 1,06% у перший рік, 0,83% у другий рік і вражаючих 21,33% у третій рік порівняно з базовим.

Такі показники свідчать про те, що підприємство буде успішно розширюватись та досягне стабільного позитивного фінансового результату.

На основі розрахованих попередньо показників ми можемо здійснити прогноз фінансових результатів наступних трьох років. Для цього використовується інструмент "Лінія тренду" у програмі MS Excel (див. Рисунок

3.3). Вибір логарифмічного типу лінії тренду зумовлено високим коефіцієнтом апроксимації R^2 , який складає 0,99. Це свідчить про високу адаптованість регресійної моделі до даних і високу її здатність пояснювати всі зміни в залежній змінній на основі незалежних змінних. Іншими словами, ця модель може передбачити та пояснити всі зміни в залежній змінній, і жодна варіація не залишається невизначеною.

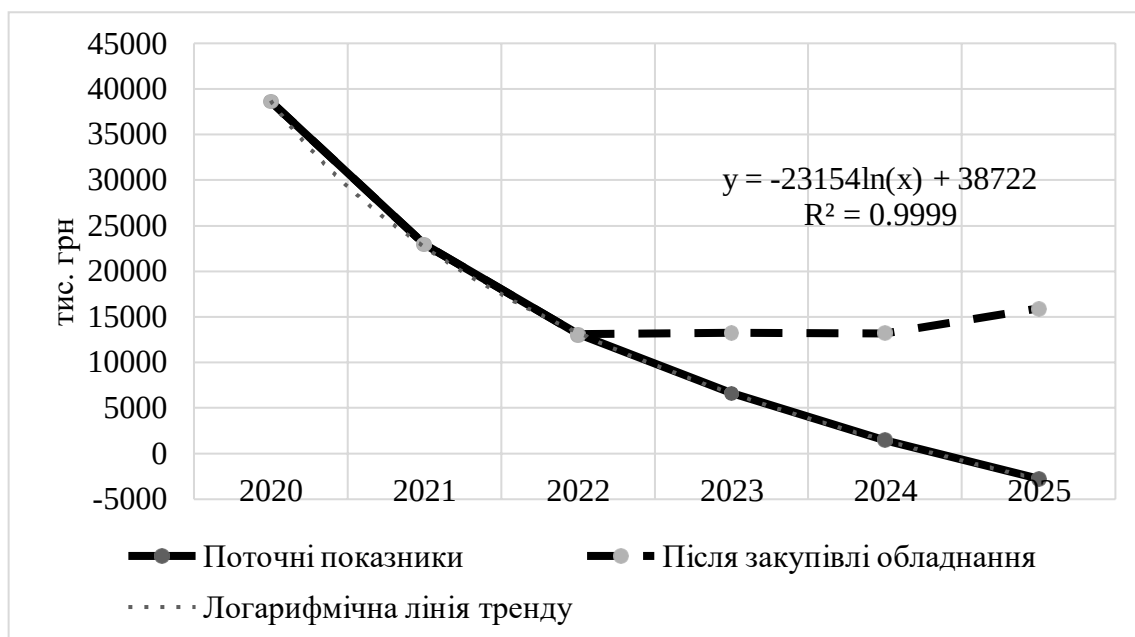

Рисунок 3.3 - Прогноз фінансового результату на 2023-2025 рр. проекту закупівлі техніки та модернізації наявного обладнання, тис. грн.

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності

На основі наданих даних можна визначити, що прибутковість підприємства показує тенденцію до покращення після проведення закупівлі обладнання.

У 2023 році, після придбання техніки, чистий фінансовий результат збільшився до 13 240 тис. грн, що є суттєвим покращенням порівняно з попереднім роком. У подальших роках, до 2025 року, прибутковість продовжує зростати, досягаючи 15,896 тис. грн.

Таким чином, закупівля обладнання сприятиме покращенню фінансових результатів підприємства та збільшить його прибутковість в майбутньому.

Таблиця 3.6 - Прогнозовані економічні результати проекту закупівлі техніки та модернізації наявного обладнання СФГ «Ладуха В.Б.»

Найменування	Показник
Термін окупності кредиту	366 днів
Термін окупності власних інвестицій	307 днів
Термін окупності, всього	673 днів
Рентабельність інвестицій	2,61%
Кредитні витрати на закупівлю техніки (включаючи відсотки)	5342 тис. грн.
Додаткова виручка	5354,2 тис. грн.
Додатковий чистий прибуток	139,2 тис. грн.
Чистий прибуток саме за рахунок заходів маркетингу	139,2 тис. грн.
Чистий прибуток на 100 грн. Саме за рахунок інвестицій	2,61 грн.

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності

Можна дійти висновку, що проект є вкрай доцільним, і це підтверджується аналізом ряду ключових показників. Термін окупності кредиту становить 366 днів, що свідчить про швидке повернення витрат. Загальний термін окупності інвестицій складає 673 дні, а термін окупності власних інвестицій - лише 307 днів, вказуючи на ефективне використання ресурсів та швидке отримання прибутку. Рентабельність інвестицій становить 2,61%, що свідчить про високий рівень доходності проекту. Закупівля техніки призвела до додаткової виручки та чистого прибутку, а співвідношення чистого прибутку на 100 грн інвестицій складає 2,61 грн. Таким чином, аналіз свідчить про доцільність проекту, його ефективність та можливість вигідного повернення інвестицій.

ВИСНОВОК

У ході виконання даної кваліфікаційної роботи була проаналізована важлива та актуальна проблема, яка стосується фінансово-кредитної підтримки діяльності фермерських господарств у сучасних умовах. Виходячи з цього можемо зробити висновки.

1. Проблема фінансово-кредитної підтримки діяльності фермерських господарств у сучасних умовах стає ключовою в контексті сучасних економічних, соціальних та геополітичних викликів. Діяльність фермерських господарств наповнюється різноманітними фінансовими викликами, зумовленими нестабільністю глобальної економічної сцени та внутрішніми труднощами.

2. Важливість фінансово-кредитної підтримки для фермерських господарств виходить за межі звичайної економічної діяльності. Здатність отримувати доступ до фінансових ресурсів та кредитів є основою для ефективного господарювання, і в той же час, вона визначає стабільність та життєздатність сільськогосподарських підприємств.

3. Фермерське господарство "Ладуха В.Б." розташоване в с. Слобода, Конотопського району, Сумської області, і спеціалізується на вирощуванні зернових та технічних культур. Засноване 26 січня 1993 року, господарство є самостійним юридичним суб'єктом з відокремленим майном. Мета створення полягає в об'єднанні фінансових і інтелектуальних ресурсів засновників для забезпечення господарської діяльності. Господарство має право власності, здійснює різноманітні господарські операції та спрямоване на задоволення соціальних і економічних інтересів засновників та трудового колективу. Основна мета діяльності, згідно зі статутом, полягає в виробництві, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції, а також інших видів господарської діяльності для забезпечення потреб господарства та отримання прибутку.

4. Аналіз фінансового стану підприємства на протязі років 2020-2022 вказує на кілька важливих аспектів. Загальна стійкість та стабільність підприємства підтверджується збільшенням власного капіталу та зростанням

нерозподіленого прибутку. Значне збільшення обсягів запасів та інших оборотних активів може свідчити про розширення діяльності підприємства. Однак важливо відзначити зниження рентабельності та оборотності власного капіталу у 2022 році, а також збільшення ризику власного капіталу. Коефіцієнти захисту та рентабельності власного капіталу свідчать про високий ступінь захисту підприємства у 2020 році, але відзначається його зменшення та зростання ризику в 2021 та 2022 роках. Оборотність власного капіталу зазнала падіння, що може вказувати на меншу ефективність використання капіталу в генерації доходу у 2022 році. В цілому, для забезпечення стійкості та ефективного управління фінансовим станом підприємства, важливо продовжувати моніторити та аналізувати ці показники, приділяючи увагу факторам, що впливають на їхню динаміку.

5. Сучасні тенденції вимагають від фермерських господарств не лише фінансової вправності, але й гнучкості та інноваційності. Застосування цифрових технологій, розвиток альтернативних джерел фінансування та вивчення можливостей диверсифікації стають невід'ємною частиною успішної стратегії.

6. Враховуючи геополітичні реалії, особливо в умовах конфліктів та нестабільності, фермерські господарства мають акцентувати увагу на адаптації фінансових стратегій, враховуючи несприятливі умови. Комплексний підхід та ретельна робота з управління ризиками є ключем до успішного фінансового управління в непередбачуваних умовах. Отже, фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств у сучасних умовах визначається не лише економічними параметрами, але і є стратегічним інструментом, що визначає їхню витривалість та конкурентоспроможність на ринку.

7. Запропонований проект є вкрай доцільним, і це підтверджується аналізом ряду ключових показників. Термін окупності кредиту становить 366 днів, що свідчить про швидке повернення витрат. Рентабельність інвестицій становить 2,61%, що свідчить про високий рівень доходності проекту. Закупівля техніки призвела до додаткової виручки та чистого прибутку, а співвідношення чистого прибутку на 100 грн інвестицій складає 2,61 грн.

8. Отже, результати фінансового планування сільськогосподарського підприємства свідчать про доцільність введення даного проекту. Підприємству рекомендується постійно вдосконалювати стратегії для збільшення обсягів виручки та оптимізації собівартості з метою постійного забезпечення

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 370 с. 26
2. Бердар М. Фінанси підприємств : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 352 с.
3. Васильєв А. А., Галенко В. М. Фінансова безпека аграрних підприємств в умовах правового режиму воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Вип. 45. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-63> (дата звернення 20.10.2023).
4. Васильєва О. О., Горошкова Л. А. Вплив збройної агресії на сталий розвиток аграрної сфери: упущена вигода та її оцінка. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 09 червня 2022 р.* Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 33–35. URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2022/srvzuvs/zbirnik_2022.pdf (дата звернення 20.10.2023)
5. Вдовенко Л. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82> (дата звернення 20.10.2023).
6. Венгер В., Коваленко Д. Фінанси, гроші та кредит : теорія та практика : посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 578 с.
7. Галицький О. М., Лівінський А. І., Дяченко О. П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 93–98.
8. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Кредитування в системі аграрних трансформацій України. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 37-44.
9. Гмиря В.П. Державна підтримка фінансування аграрного виробництва України. *Фінансовий простір*. 2016. № 3 (23). С. 101–106

10. Грищук Н. В. Трендові інструменти фінансування сільськогосподарських підприємств за сучасних економічних умов. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки.* 2021. № 12(3). С. 42-52.
11. Державна підтримка АПК у 2023 році. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finsuvannya-apk-u-2023-roci> (дата звернення 21.08.2023).
12. Добрунік Т. П., Кузнєцова О. В. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство.* 2022. Випуск 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556>. (дата звернення 20.10.2023)
13. Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. Оцінювання фінансової безпеки підприємства в системі забезпечення реалізації його фінансової стратегії. *Фінанси і кредит: проблеми теорії та практики.* 2019. Вип. 3. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/8276> (дата звернення 20.10.2023)
14. Колотуха С. М., Мельник К. М., Пономаренко О. В. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва.* 2021. Вип. 98(2). С. 123-134.
15. Кредит для агробізнесу - Отримати до 5 000 000 грн. АТ АКБ "Львів". URL: <https://www.banklviv.com/business/agro-credit> (дата звернення: 15.12.2023).
16. Кредит для агробізнесу - Отримати до 5 000 000 грн. АТ АКБ "Львів". URL: <https://www.banklviv.com/business/agro-credit> (дата звернення: 15.12.2023).
17. Кредит на купівлю основних засобів. ПриватБанк. URL: https://privatbank.ua/business/credit-na-oz?utm_source=website&utm_medium=ref&utm_campaign=new_credit-na-oz_ua (дата звернення: 15.12.2023).
18. Кредити на сільськогосподарську техніку від АТ «Ощадбанк». Ощадбанк. URL: <https://www.oschadbank.ua/credit/prydbanna-novyh-transportnyh-zasobiv-silgosptehniki> (дата звернення: 15.12.2023).

- 19.Кубай О. Г., Заставнюк О. А. Удосконалення фінансово-економічної безпеки в системі антикризового управління аграрного підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 4. С. 68–77.
- 20.Ларіна Т. Ф., Завгородній А. В. Лізинг як джерело фінансування діяльності аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4(2). С. 323-329.
- 21.Ларіонова К. І. Аналіз сучасного стану кредитного ринку України в умовах невизначеності . *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. No4. URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10802/1/39%5B1%5D.pdf> (дата звернення 20.10.2023).
- 22.Левандівський О.Т., Павлусик О.А. «Державна фінансова підтримка фермерських господарств» . *Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science» 28-30 листопада 2022 року, Львів. Науково-вид.центр «Sci-conf.com.ua»*, 2022.
- 23.Лізинг нової і вживаної сільгосптехніки в Україні за найкращою ціною. ПриватБанк. URL: <https://privatbank.ua/business/lizing/selhoztechnika> (дата звернення: 15.12.2023).
- 24.Лізинг. Укрексімбанк. URL: <https://www.eximb.com/ua/business/corporate/corporate-lizing.html> (дата звернення: 15.12.2023).
- 25.Лупенко Ю. О., Андрос С. В. Моделювання кредитної системи в умовах взаємодії банківського сектора з мікрофінансовими організаціями для фінансової підтримки агробізнесу. *Облік і фінанси*. 2020. № 2(88). С. 74-80.
- 26.Лупенко Ю. О., Андрос С. В. Система кредитних гарантій як інструмент збільшення фінансування малих і середніх аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 6-19.
- 27.Лупенко Ю. О., Коваленко О. В., Ященко Л. О. Забезпечення фінансовими ресурсами аграрних підприємств. *Продовольчі ресурси*. 2020. Т. 8, № 15. С. 219-237.
- 28.Матвеев П. М. Концептуальні підходи до побудови механізмів відтворення

- ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектору. *Економічний простір*. 2020. № 155. С. 30-35.
29. Матвеев П. М. Теоретичні засади визначення ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т. 3, № 2. С. 189-195.
30. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення 20.10.2023).
31. Непочатенко О. О., Мальований М. І., Власюк С. А., Колотуха С. М., Бондаренко Н. В. Особливості фінансово-кредитного забезпечення товаровиробників аграрної сфери України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. Вип. 100(2). С. 197-208.
32. Савченко Т. Г. Структура та інструменти грошово-кредитного ринку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць*. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2020. Вип. 37. С. 169–180.
33. Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci> (дата звернення: 15.12.2023).
34. Топчієва В.С.. Інноваційні підходи до фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств у контексті військових. *Світ наукових досліджень. Випуск 23: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 24-25 жовтня 2023 р.)*. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2023. С.253
35. Топчієва В.С.. Фінансово-кредитна підтримка діяльності фермерських господарств у сучасних умовах. *Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.)*. Суми, 2023. 642 с.
36. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навчальний посібник. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 332 с.